

Academiejaar 2013-2014
Tweedesebestemesterexamenperiode

“Mama mag ik porno kijken?”

Onderzoek naar de invloed van seksueel getinte media op de attitudes en het seksueel gedrag van Vlaamse jongeren. Kan opvoeding deze invloed beperken?

Masterproef II neergelegd tot het behalen van de graad van
Master of Science in de Psychologie,
afstudeerrichting Klinische Psychologie

door

Tiffany Gribbe

Promotor en begeleiding: Prof. Dr. Wim Beyers

Voor het onderzoek dat in deze masterproef wordt gerapporteerd, concreet de dataverzameling, werd samengewerkt met Charlotte Vandebussche (00900983). Hierdoor is er enige overlap mogelijk in de methodesectie (steekproef, procedure, metingen). De tekst van deze masterproef inclusief de onderzoeksvragen en de uitgevoerde analyses zijn echter individueel en kwamen in overleg met de promotor tot stand.

Abstract

De seksualisering van onze maatschappij, met seks alom tegenwoordig in medialand, doet vragen rijzen over de invloed daarvan op de seksuele attitudes en gedragingen van adolescenten. In deze studie wilden we nagaan of blootstelling aan sexy media een invloed heeft op de seksuele carrière van Vlaamse jongeren. We gingen na of dit verband verloopt via de seksuele attitudes. Daarnaast bekijken we of de sterkte van deze verbanden gemodereerd wordt door de opvoeding of het geslacht van de jongere. We maakten gebruik van een longitudinale studie met zelfrapportagevragenlijsten bij jongeren tussen 12 en 18 jaar op twee verschillende meetmomenten gespreid door één jaar. Via cross-lagged analyses werd bevestigd dat frequente blootstelling aan sexy media in beperkte mate bijdraagt tot meer ervaring met seks, het zorgt echter niet voor een snellere initiatie van seks. Daarnaast vonden we dat blootstelling bijdraagt tot meer permissieve seksuele attitudes en omgekeerd. Wat opvoeding betreft, bleek onverwacht weinig tot geen invloed te hebben op de seksuele carrière, maar seksuele ervaring had wel invloed op het opvoedgedrag. Een warme opvoeding bufferde de invloed van sexy media op de seksuele attitudes en het seksuele gedrag van de jongeren. Geslacht modereerde geen enkel van deze verbanden. De invloed van geseksualiseerde media op het seksuele gedrag en attitudes van jongeren werd in deze studie aangetoond. Er is echter geen reden tot paniek. Adolescenten zijn van nature seksuele wezens en het grootste deel van hen maakt een gezonde seksuele ontwikkeling door, ongeacht de dagelijkse blootstelling aan seksuele media.

Dankwoord

In dit voorwoord wens ik graag enkele mensen te bedanken die met hun steun, begeleiding en motiverende woorden, mijn thesis mee tot een goed einde hielpen brengen. In de eerste plaats wens ik mijn promotor en begeleider Wim Beyers te bedanken die gedurende twee jaar als een gepassioneerde coach aan de zijlijn stond en me bijstond met raad en daad. Ook medestudente Charlotte Vandebussche wens ik te bedanken voor de hulp bij het telefonisch en schriftelijk aanwerven van participanten.

Daarnaast wens ik ook de scholen en de leerlingen te bedanken die bereid waren deel te nemen aan dit onderzoek. Zonder hen was het nooit mogelijk geweest deze studie te verrichten.

Tenslotte wens ik mijn familie, vrienden en mijn partner te bedanken voor de aanmoedigingen en het tolereren van het eindeloos getokkel op mijn laptop.

Inhoudstafel

Inleiding	1
Psychoseksuele Ontwikkeling in de Adolescentie	3
Seksuele carrière	3
Seksuele attitudes	5
Geslachtsverschillen	6
Seksualisering in de Media	7
Televisie en internet	8
Effect van de Media op Jongeren	9
Theorieën over media-invloed	9
Onderzoek over specifieke invloed van media op seksueel gedrag	10
Onderzoek over specifieke invloed van media op seksuele attitudes	11
Ouderlijke Invloed op Seksualiteit	11
Ouderlijke steun en warmte	12
Controle	12
Monitoring	13
Onderzoeksvragen en Hypothesen	14
Methode	17
Deelnemers	17
Meetinstrumenten	17
Demografische kenmerken	17
Seksueel gedrag	17
Algemeen mediagebruik	18
Seksueel getint mediagebruik	19
Seksuele attitudes en cognities	19
Opvoedingsgedrag van de ouders	20
Procedure	20
Resultaten	22
Preliminaire Analyses	22
Toetsing van de Onderzoeksvragen en Hypothesen	24
Het verband tussen leeftijd en permissieve seksuele attitudes	24

Het verband tussen blootstelling aan sexy media op T1 en T2	25
Het verband tussen blootstelling aan sexy media op T1 en permissieve seksuele attitudes op T2	26
Het verband tussen permissieve seksuele attitudes op T1 en blootstelling aan sexy media op T2	26
Het verband tussen de mate waarin men zich op T1 blootstelt aan sexy media en de seksuele ervaring die de jongere heeft op T2	27
<i>Niet-genitale seksuele ervaring</i>	27
<i>Genitale seksuele ervaring</i>	28
<i>Verband met leeftijd eerste niet-genitale ervaring</i>	29
<i>Leeftijd eerste genitale ervaring.</i>	29
<i>Timing van niet-genitale seksuele ervaring.</i>	29
<i>Timing genitale seksuele ervaring.</i>	30
Verband tussen seksuele ervaring op T1 en de mate waarin jongeren het internet gebruiken als bron van informatie op T2	30
Het verband tussen genitale en niet-genitale seksuele ervaringen op T1 en de mate waarin men op T2 naar porno kijkt.	31
Het verband tussen seksuele ervaring op T1 en hogere blootstelling aan sexy media op T2	31
Het verband tussen opvoedingstijl en seksuele ervaring	32
Het verband tussen permissieve attitudes op T1 en seksuele ervaring, seksuele onset, timing en de seksuele carrière.	34
Seksuele attitudes als mediator tussen blootstelling aan sexy media en seksuele ervaring	35
Warmte en controle als moderatoren van de invloed van het bekijken van sexy media op permissieve seksuele attitudes	37
Warmte en strikte controle als moderatoren van de invloed van sexy media bekijken op de seksuele ervaring	39
Warmte en strikte controle als moderatoren van de invloed tussen permissieve seksuele attitudes en de seksuele ervaring	40
Geslacht als moderator van invloed van sexy media op T1 seksuele attitudes op T2	42
Geslacht als moderator van de invloed van permissieve seksuele attitudes op de seksuele carrière	42

Discussie	44
Samenvatting van de Onderzoeksresultaten	44
Verband tussen blootstelling aan sexy media en de seksuele attitudes	44
Verband tussen blootstelling en seksuele ervaring.	44
Verband tussen permissieve attitudes en seksuele ervaring	45
Invloed van opvoeding	45
Moderatie door opvoeding	48
Geslachtsverschillen	49
Sterktes en Tekortkomingen	49
Implicaties	50
Conclusie	51
Referenties	52
Bijlage	69

Lijst van Tabellen

Tabel 1.	<i>Correlaties (en regressies) tussen blootstelling aan en gebruik van seksuele media op T1 en T2</i>	25
Tabel 2.	<i>Correlaties (en regressies) tussen blootstelling aan sexy media en de permissiviteit ten aanzien van seks op T1 en T2</i>	26
Tabel 3.	<i>Correlaties (en regressies) tussen blootstelling aan sexy media en de seksuele ervaring op T2</i>	27
Tabel 4.	<i>Correlaties (en regressies) tussen blootstelling aan sexy media en de leeftijd van de eerste seksuele ervaring</i>	29
Tabel 5.	<i>Correlaties (en regressies) tussen blootstelling aan sexy media en de timing van de eerste niet-genitale en genitale seksuele ervaringen</i>	30
Tabel 6.	<i>Correlaties (en regressies) tussen seksuele ervaring op T1 en de blootstelling aan sexy media op T2</i>	30
Tabel 7.	<i>Permissieve attitudes (T1) als mediator tussen internet als informatiebron voor seks (T1) en seksuele ervaring (T2)</i>	36

Lijst van Figuren

<i>Figuur 1.</i>	Samenvatting van de onderzoeksvragen en hypotheses.	16
<i>Figuur 2.</i>	Cross-lagged model tussen internet als infobron voor seks en seksuele permissiviteit bij Vlaamse jongeren.	27
<i>Figuur 3.</i>	Cross-lagged model tussen de mate waarin men het internet als informatiebron gebruikt voor seks en de mate waarin men ervaring heeft met niet-genitale seks.	28
<i>Figuur 4.</i>	Cross-lagged model tussen de mate waarin men seksuele informatie op het internet plaatst en de mate waarin men ervaring heeft met genitale seksuele gedragingen.	29
<i>Figuur 5.</i>	Cross-lagged model tussen de mate waarin men het internet als infobron voor seks gebruikt en de mate waarin men ervaring heeft met niet-genitale seks.	31
<i>Figuur 6.</i>	Cross-lagged model tussen de mate waarin men het internet als infobron voor seks gebruikt en de mate waarin men ervaring heeft met genitale seks.	32
<i>Figuur 7.</i>	Cross-lagged model tussen de mate waarin de jongere warmte van de ouders ervaart en de mate waarin de jongere ervaring heeft met niet-genitale seks.	32
<i>Figuur 8.</i>	Cross-lagged model tussen de mate waarin de jongere warmte van de ouders ervaart en de mate waarin de jongere ervaring heeft met genitale seks.	33
<i>Figuur 9.</i>	Cross-lagged model tussen de mate waarin de jongere strikte controle van de ouders ervaart en de mate waarin de jongere ervaring heeft met genitale seks.	33
<i>Figuur 10.</i>	Cross-lagged model tussen de mate waarin de jongere strikte controle van de ouders ervaart en de mate waarin de jongere ervaring heeft met niet-genitale seks.	34
<i>Figuur 11.</i>	Cross-lagged model tussen de mate waarin men permissieve seksuele attitudes heeft en de mate waarin de jongere ervaring heeft met niet-genitale seks.	35
<i>Figuur 12.</i>	Cross-lagged model tussen de mate waarin men permissieve seksuele attitudes heeft en de mate waarin de jongere ervaring heeft met genitale seks.	35
<i>Figuur 13.</i>	Interactie tussen warmte en internet gebruiken als infobron gebruikte voor seks in de voorspelling permissieve seksuele attitudes.	37
<i>Figuur 14.</i>	Interactie tussen strikte controle en internet gebruiken als infobron gebruikte voor seks in de voorspelling permissieve seksuele attitudes.	38

<i>Figuur 15.</i>	Interactie tussen ouderlijke warmte en online communiceren met vreemden over seks in de voorspelling van permissieve seksuele attitudes op T2.	39
<i>Figuur 16.</i>	Interactie tussen ouderlijke warmte en het internet gebruiken als informatiebron voor seks op T1 in de voorspelling van de permissiviteit van de seksuele attitudes op T2.	40
<i>Figuur 17.</i>	Interactie tussen ouderlijke warmte en de permissiviteit van de seksuele attitudes op T1 in de voorspelling van de sequentie waarin de verschillende stappen in de seksuele carrière verlopen.	41
<i>Figuur 18.</i>	Interactie tussen strikte controle in de opvoeding op T1 in de voorspelling van de timing van de eerste genitale ervaring.	42
<i>Figuur 19.</i>	Schematische weergave van de hypotheses die in deze studie bevestigd werden	44

Inleiding

“Sexy tv-programma's lokken tienerzwangerschappen uit” (Het Laatste Nieuws, 2008). “Porno heeft de kijk van jongeren op seks veranderd” (Het Laatste Nieuws, 2011). “Rapmuziek bevordert seks bij tieners” (De Morgen, 2009). Dit is slechts een kleine greep uit krantenkoppen die we haast dagelijks in kranten, tijdschriften en internetartikels kunnen terugvinden. Ze verspreiden verontrustende berichten en leiden tot zeer levendige debatten in de maatschappij over de impact van de media op het seksuele gedrag en het welzijn van jongeren.

De oorsprong van deze berichten is terug te vinden in onze sterk geseksualiseerde media. Je hoeft nog maar je televisie of computer aan te zetten of je huis uit te stappen en je wordt overvallen door een veelheid aan seksueel getinte beelden. Waar het voor de seksuele revolutie in de jaren '60 haast ondenkbaar was, lijkt er nu een verschuiving te zijn van wat er zich normaal in de slaapkamer afspeelt, naar het publieke oog. Dit proces heet seksualisering en kent een duidelijke opmars binnen onze huidige maatschappij en wordt duidelijk weerspiegeld in onze media. Ook pornificatie maakt hier deel van uit, iedereen kan nu ongeacht de leeftijd, onbeperkt en gratis via internet en zelfs televisie porno bekijken.

Vooraf jongeren in de adolescentie lijken gevoelig te zijn voor deze seksueel getinte media. De adolescentie is voor jongeren namelijk een onzekere periode die gekenmerkt wordt door ontwikkeling en groei op diverse domeinen: lichamelijk, emotioneel, cognitief en ook op seksueel vlak. De seksuele ontwikkeling kent in de adolescentie een ware stroomversnelling onder invloed van grote hormonale veranderingen die de biologische rijping van de geslachtskenmerken op gang brengt. Aansluitend bij deze biologische rijping, ontwikkelen jongeren een belangstelling voor en zijn ze in staat om seksueel gedrag te stellen. Seksuele nieuwsgierigheid is normaal en maakt deel uit van de ontwikkeling bij adolescenten (Braun-Courville & Rojas, 2009). Het is dan ook niet verwonderlijk dat jongeren vanuit deze nieuwsgierigheid op verkenning gaan. Hiervoor zijn in onze Westerse cultuur het internet en televisie een populaire bron aan informatie, die tevens anoniem en makkelijk toegankelijk zijn (Cooper, 1998). Via het internet kan men op zeer laagdrempelige wijze informatie in verband met seksualiteit opzoeken. Ondanks dat ouders een prominente invloed hebben op het seksueel gedrag van hun adolescente kinderen, zien we dat jongeren over het algemeen beroep doen op het internet om informatie over seks te bekomen, zij vinden deze informatie meer gedetailleerd en open (Sutton, Brown, Wilson, & Klein, 2002). In Nederland haalt 50% van de meisjes en 75% van de jongens wel eens informatie over seks van het internet en 75% jongens en 20% meisjes bekeek al dan niet intentioneel een pornosite (de Graaf & Vanwesenbeeck, 2006).

In hoeverre de informatie over seks die jongeren terugvinden op het net overeenstemt met de werkelijkheid, kan in vraag worden gesteld. Uit analyses van de inhoud van seksueel

expliciet materiaal vond men dat wat in de media wordt vertoond, sterk verschilt van het werkelijke seksleven. Zo vond men in diverse studies dat de media eerder de nadruk leggen op genot, ze falen echter om contraceptie, condoomgebruik en mogelijke gezondheidsrisico's zoals infecties en zwangerschappen die met seksueel gedrag gepaard kunnen gaan, onder de aandacht te brengen (Escobar-Chaves et al., 2005; Strasburger & Wilson, 2002). Bovendien lijken ze bepaalde seksuele stereotypes te promoten, waaronder: vrouwen zijn lustobjecten, mannen moeten steeds jagen en scoren en seks is puur voor het lichamelijke genot (Ward & Friedman, 2006). Dit in contrast met sommige ouders, die meer de nadruk leggen op de mogelijke gevaren die kunnen samengaan met seksuele activiteiten en te weinig de positieve aspecten die ermee samengaan benadrukken, zoals liefde, plezier en genot.

Net doordat de media tegenwoordig een belangrijke educatieve rol spelen in het leven van tieners, willen wij de impact van de media op het seksueel gedrag van jongeren en de ontwikkeling ervan nagaan. Voornamelijk sinds de opmars van het internet is erotisch en pornografisch materiaal veel toegankelijker geworden. Bovendien leven we nu in een tijdperk waar jongeren moeiteloos toegang hebben tot verschillende mediabronnen en vele uren doorbrengen met het surfen op het internet en het kijken naar de televisie. Uit eerder onderzoek (Walrave, Lenaerts, & De Moor, 2008) bleek dat maar liefst 96% van de Vlaamse jongeren tussen 12 en 18 jaar het internet gemiddeld twee uur per dag gebruikt. Daarnaast vond een Nederlandse studie dat jongeren tussen 13 en 18 jaar gemiddeld twee of meer uur per dag voor de televisie doorbrengen (SPOTtime, 2008).

Er is dus zeker sprake van een massale blootstelling van jongeren aan de geseksualiseerde media. Met dit onderzoek trachten we in kaart te brengen in hoeverre deze blootstelling een invloed heeft op het seksueel gedrag van Vlaamse jongeren tussen 12 en 19 jaar, alsook de impact ervan op de cognities en attitudes met betrekking tot seks. Ook de rol van opvoeding nemen we onder de loep. Hiervoor gebruiken we data van jongeren die twee keer bevraagd werden met een tussentijd van één jaar. Deze bevindingen kunnen worden aangewend om de huidige seksuele voorlichtingsprogramma's uit te breiden en meer toe te spitsen op onze mediagestuurde en geseksualiseerde samenleving. Ook naar de ouders en jongeren toe is het belangrijk ze attent te maken op de invloed van de media en hoe zij hierop kunnen inspelen. In wat volgt, bekijken we in detail de psychoseksuele ontwikkeling die adolescenten doormaken, seksualisering in de media en hoe deze invloed kan hebben op het seksueel gedrag en de seksuele attitudes van jongeren. Ook de invloed van de ouders op seksualiteit komt aan bod. Tot slot worden de onderzoeksvragen en hypothesen van dit onderzoek toegelicht.

Psychoseksuele Ontwikkeling in de Adolescentie

De adolescentie, die loopt van circa 10 tot 21 jaar, wordt gezien als de overgangperiode tussen de kinderjaren en de volwassenheid, waarin zich veel ontwikkelingen voordoen op diverse domeinen: lichamelijke ontwikkeling, identiteitsontwikkeling, veranderingen in de relatie met de ouders en de leeftijdgenoten en tot slot de groei van de cognitieve mogelijkheden (Petersen, Leffert, & Graham, 1995; Slot & van Aken, 2010). Wat het meest in het oog springt zijn de lichamelijke veranderingen in het begin van de adolescentie. Het lichaam ontwikkelt zich naar dat van een volwassen man of vrouw met een toename in lengte, gewicht, skelet en spieren. Dit proces heet de puberteit, waarbij onder invloed van hormonen ook de primaire en secundaire geslachtskenmerken zich ontwikkelen. De primaire geslachtskenmerken zijn reeds aanwezig bij de geboorte en maken het mogelijk een onderscheid te maken tussen meisjes en jongens, deze ontwikkeling vindt plaats opdat voorplanting kan plaatsvinden. Bij jongens wordt dit in de puberteit gekenmerkt door de toename in lengte van de penis en het vergroten van het scrotum. Inwendige veranderingen zorgen er ook voor dat men in staat is te ejaculeren en zich dus voort te planten. Bij vrouwen leidt de ontwikkeling van de primaire geslachtskenmerken tot veranderingen die de rijping van de eicel mogelijk maken en dit gaat gepaard met de eerste menstruatie. De secundaire geslachtskenmerken zijn uiterlijke kenmerken die niet direct in verband staan met de voortplanting. Bij de man ontwikkelt zich een lagere stem en beharing op het gezicht, borst en in de schaamstreek. Bij de vrouw bemerken we het uitzetten van het bekken, de borstontwikkeling en de beharing van de oksels en schaamstreek (Brybaert, 2006).

Naast lichamelijke en biologische veranderingen, wordt de adolescentie ook gekenmerkt door ontwikkelingstaken die de jongvolwassene tot een goed einde moet brengen, zo ook op seksueel gebied. Jongeren leren omgaan met nieuwe gevoelens die ze ervaren, zoals seksuele opwinding en trachten een nieuwe vorm van intimiteit en autonomie installeren. Bovendien leren ze hoe ze interpersoonlijke relaties kunnen aangaan met het andere geslacht en ontwikkelen ze vaardigheden om te kunnen omgaan met de gevolgen van hun seksueel gedrag (Brooks-Gunn & Paikoff, 1993). De belangstelling voor seksueel contact en het andere geslacht wordt steeds groter, adolescenten gaan vragen stellen over seksualiteit en zijn erg nieuwsgierig. Deze nieuwsgierigheid leidt tot seksuele exploratie en uiteindelijk seksueel gedrag.

Seksuele carrière. Een groot deel van de jongeren wordt in de adolescentiefase voor het eerst seksueel actief. Seksueel gedrag bij jongeren is een normatieve ontwikkelingstaak, die een progressief verloop kent en van hen bepaalde competenties verlangt. Het is voor adolescenten een belangrijk leerproces waar ze bij elke nieuwe stap die ze zetten, leren wat ze al dan niet leuk vinden op seksueel gebied. Ze starten met minder intieme vormen van seksueel gedrag, die overeenstemmen met hun behoeftes op dat moment. Ze experimenteren met dit

gedrag voor enige tijd en exploreren hierbij hun eigen gedachten en gevoelens en gradueel gaan ze over tot meer intieme gedragingen (de Graaf, Vanwesenbeeck, Meijer, Woertman & Meeus, 2009). Seksueel gedrag start dan ook over het algemeen niet onmiddellijk met de coïtus, jongeren bouwen gradueel hun ervaring op en doorlopen een zogenaamd seksueel ontwikkelingstraject of een seksuele carrière. Een seksueel ontwikkelingstraject kan het best omschreven worden als een set van diverse nieuwe seksuele ervaringen die variëren van weinig intiem tot zeer intiem en die gekenmerkt wordt door drie dimensies: 1) de volgorde van de verschillende stappen, hierbij kan men de stappen gradueel of zeer snel doorlopen of zelfs stappen overslaan; 2) de tijd tussen de verschillende stappen, als men kijkt naar het verschil tussen de eerste stap en de eerste geslachtsgemeenschap, dan onderscheidt men diverse trajecten: als dit binnen één jaar plaatsvindt spreekt men van een snel parcours, als het twee tot drie jaar duurt spreekt men van een modaal parcours, als het vier tot vijf jaar duurt een rustig parcours en als het meer dan vijf jaar duurt spreekt men van een relatief langzaam parcours. Tot slot 3) de timing van de eerste geslachtsgemeenschap (de Graaf, Beyers, & van Acker, 2012; Hagestad, 1996).

Volgens de norm start de carrière met zoenen en tongzoenen, daarna met voelen en strelen boven en onder de kleren, manuele seks, gevolgd door naakt vrijen, geslachtsgemeenschap en tenslotte andere vormen van seksualiteit zoals orale en uitzonderlijk anale seks (de Graaf, Meijer, Poelman & Vanwesenbeeck, 2005). De gemiddelde leeftijd waarop de seksuele carrière aanvat is 12 jaar en kent een verder verloop verspreid over 3 tot 4 jaar. Een recente studie van de Graaf, Beyers et al. (2012) bevroeg de seksuele carrière bij meer dan 3000 Vlaamse jongeren tussen 12 en 21 jaar en daaruit bleek dat op de leeftijd van 17 jaar 50% van de ondervraagde jongeren ervaring heeft met geslachtsgemeenschap. Bovendien vond men dat de meeste jongeren (62%) een lineaire, stapsgewijze seksuele ontwikkeling doormaakten, waarbij ze dus stapsgewijs verschillende seksuele gedragingen exploreren in een progressieve volgorde: van tongzoenen via strelen boven en onder de kledij en naakt vrijen tot geslachtsgemeenschap, en dit verspreid over tenminste twee levensjaren. 38% van de participanten doorliepen een niet-stapsgewijze ontwikkeling waarbij men seksueel intiem gedrag eerder stelt dan minder intiem gedrag of men in tijdspanne van één jaar het hele traject doorloopt. Het verloop van de seksuele carrière speelt ook een belangrijke rol bij hoe jongeren hun eerste ervaringen beoordelen: jongeren bij wie de eerste ervaringen stapsgewijs van minder naar meer intiem zijn verlopen, zeggen vaker dat de eerste ervaringen op het juiste moment kwamen, precies ver genoeg gingen en leuk waren, in vergelijking met jongeren met een niet-stapsgewijze ontwikkeling (de Graaf et al., 2005).

Als we dit toepassen op de bevinding van de studie van de Graaf, Beyers et al. (2012) dat 15% van de meisjes tegenover 9% van de jongens uit hun onderzoekspopulatie alle stappen van de seksuele carrière binnen één jaar zetten, dan kunnen we ervan uitgaan dat meisjes vaker dan jongens negatief terugkijken op hun “eerste keer”. In voorgaande studies naar seksueel gedrag bij jongeren werd vaak geen aandacht geschonken aan de individuele trajecten die jongeren doorlopen in hun seksuele ontwikkeling. De focus lag voornamelijk op de timing van de eerste geslachtsgemeenschap, vanuit een gezondheidsperspectief en omdat dit een belangrijk keerpunt in het seksuele traject is van de jongere is. In de huidige studie ligt de focus niet enkel op de volgorde van de verschillende stappen, maar zijn we ook geïnteresseerd in de timing en de tijd die verloopt tussen de verschillende stappen in de seksuele carrière van jongeren.

Seksuele attitudes. Een attitude kunnen we definiëren als een psychologische tendens die we als mens hebben om verschillende aspecten van de wereld te evalueren, dit kan betrekking hebben op een object, persoon, plaats of regels en zal invloed hebben op onze cognities en gedragingen. Een attitude geeft dus weer hoe positief of negatief we tegenover bepaalde zaken staan en reflecteert zich in onze overtuigingen, gevoelens en in ons gedrag. Een seksuele attitude duidt dan op de evaluatie van aspecten die gerelateerd zijn aan seksualiteit, bijvoorbeeld hoe we staan ten opzichte van seks voor het huwelijk (Eagly & Chaiken, 1993).

Volgens Katz (1960), hebben attitudes vier verschillende functies: (1) een kennisfunctie: attitudes brengen orde en structuur in onze complexe wereld; (2) een waarde-expressie functie: ze helpen om onze eigenschappen, voorkeuren en interesses te communiceren naar anderen toe; (3) een ego-beschermende functie: attitudes helpen ons gevoel van eigenwaarde te versterken en ons te beschermen tegen de waarheid over onszelf of de harde realiteit; en (4) een instrumentele functie: attitudes zijn gericht op het verkrijgen van onmiddellijke beloning en het vermijden van bestraffing.

Deze attitudes worden voornamelijk gevormd onder invloed van omgevingsfactoren, maar ook genen spelen een rol. In een tweelingstudie van Martin et al. (1986) vond men evidentie dat attitudes een indirecte functie zijn van onze genetische opmaak. Zo vonden ze dat identieke tweelingen meer overeenkomstige attitudes hadden met betrekking tot jazz-muziek en de doodstraf, zelfs als deze tweelingen in verschillende gezinnen waren opgegroeid. Naast genen speelt ook de invloed van de sociale omgeving een belangrijke rol, denk maar aan ouders, peers, school, reclame, televisie en internet. In de analyses van Olson, Vernon, Harris en Jang (2001) vond men dat het grootste aandeel van de variantie in attitudes toe te schrijven was aan omgevingsfactoren. Omgevingsfactoren zijn dus de belangrijkste predictor van attitudes naast genen. Zo hebben ouders als onderdeel van de sociale omgeving een invloed op de seksuele attitudes en cognities van hun adolescente kinderen. Uit een studie van Miller, McCoy, Olson

en Wallace (1986) bleek dat jongeren wiens ouders strikt zijn, minder permissieve attitudes en cognities hebben ten aanzien van seks zonder verplichting en seks puur voor de lust.

In een studie van Rostosky, Regnerus & Wright (2003) vonden we dat ook religiositeit een invloed heeft op het seksuele gedrag en de seksuele attitudes. Meer religiositeit reduceert de kans op geslachtsgemeenschap en brengt meer conservatieve overtuiging met betrekking tot seks met zich mee.

Als we de attitudes van de huidige jongerengeneratie vergelijken met die van pakweg 30 jaar geleden, dan zien we dat de attitudes over de jaren heen meer permissief geworden zijn. In een studie van Zabin, Hirsch, Smith en Hardy uit 1984 vond men dat 39% van de meisjes en 32% van de jongens uit het middelbaar onderwijs seks voor het huwelijk onacceptabel vonden. Meer recent vond men in Nederland dat nog slechts 9% van de meisjes en 14% van de jongens vinden dat seks niet kan als er geen sprake is van een vaste relatie (Rutgers Nisso Groep, 2008). De specifieke invloed van seksueel getinte media op de seksuele attitudes van adolescenten komt later uitgebreid aan bod.

Geslachtsverschillen. Wat meteen in het oog springt als we seksueel gedrag en haar verschillende facetten bestuderen, is dat er heel wat verschillen zijn tussen meisjes en jongens, zowel op vlak van timing, duur als verloop. Zo zien we dat de gemiddelde timing van de eerste geslachtsgemeenschap zich vroeger in de ontwikkeling voordoet bij meisjes dan bij jongens, respectievelijk 17.1 jaar en 17.6 jaar. Bovendien is dit verschil nog groter als deze meisjes laaggeschoold zijn en tot etnische minderheden behoren (de Graaf, Beyers et al., 2012). Ook met betrekking tot de verschillende seksuele ontwikkelingstrajecten werden geslachtsverschillen gevonden. Zo zien we dat jongens iets vaker dan meisjes een progressieve, stapsgewijze seksuele ontwikkeling doormaken. Met andere woorden, meisjes doorlopen iets vaker de verschillende stappen op een kortere periode (de Graaf et al., 2005). Een mogelijke verklaring hiervoor is dat vrouwen vaker druk ervaren om bepaalde seksuele handelingen te stellen waar ze zelf nog niet aan toe zijn. Hierdoor kunnen ze van hun stapsgewijze ontwikkelingstraject afwijken (de Graaf, Kruijer, van Acker, & Meijer, 2012).

Ook als we naar de duur van de seksuele carrière kijken, zien we dat de seksuele carrière van jongens over het algemeen langer duurt dan die van meisjes, dit wil zeggen dat de periode tussen de eerste kus en de eerste geslachtsgemeenschap bij jongens groter is dan bij meisjes. In dezelfde studie van de Graaf, Beyers et al. (2012) vond men dat jongens sneller ervaring met niet-genitale vormen van seks (tongzoenen, masturberen, voelen en strelen) hadden en dat meisjes sneller ervaring hebben met genitale vormen.

Ook werd door Moore en Rosenthal (1993) een verschil gevonden in motieven om seks te hebben, bij jongens is dit voornamelijk omwille van het fysiek genot en plezier, bij meisjes

draait het vooral om het uiten van liefde en het hebben van een intieme relatie. Bovendien zien we dat mannen meer positieve attitudes hebben tegenover seks zonder relatie, terwijl meisjes vinden dat seksueel gedrag eerder plaats moet vinden binnen een betekenisvolle relatie (Peter & Valkenburg, 2008). Vanuit deze verschillen in attitudes zouden we verwachten dat meisjes eerder een gradueel, stapsgewijs traject zouden volgen in vergelijking met jongens, waarbij de seksuele ervaring toeneemt naarmate de relatie met de partner langer duurt en men een sterkere relationele band ontwikkelt. Maar uit de resultaten van de Graaf et al. (2005) blijkt net het tegenovergestelde. Meisjes doorlopen vaker dan jongens een niet-stapsgewijze ontwikkeling.

Ook de mate waarin men zich blootstelt aan seksueel expliciet materiaal op het internet varieert naargelang het geslacht, zo vonden Peter en Valkenburg (2006) dat 71% van de jongens in vergelijking met 40% van de meisjes tussen 13 en 18 jaar zich in de zes maanden voorafgaand aan hun onderzoek hadden blootgesteld aan seksueel expliciet materiaal.

De grootste verschillen tussen meisjes en jongen zijn logischerwijze te situeren op het biologische vlak. Zo blijkt uit de studie van Delemarre-van de Waal en Huisman (2001) dat meisjes op jongere leeftijd de puberteit aanvaarden dan jongens. Bij meisjes wordt de puberteit ingezet met de borstontwikkeling en dit gemiddeld op 10.5 jarige leeftijd. Bij jongens wordt de start gekenmerkt door de groei van de testis en dit vindt gemiddeld plaats op 11.3 jarige leeftijd, bijna één jaar later dan bij de meisjes. Meisjes starten het seksuele rijpingsproces dus op jongere leeftijd en daaropvolgend zouden we verwachten dat ze ook op jongere leeftijd seksueel exploratiegedrag stellen en ervaring opdoen. Bevindingen uit het onderzoek van de Graaf, Beyers et al. (2012) spreken dit echter gedeeltelijk tegen. Zij vonden dat jongens vaak eerder ervaring opdoen met niet-genitale vormen van seks (masturberen, voelen en strelen) en meisjes juist sneller ervaring opdoen met genitale seks. Deze laatste bevinding met betrekking tot meisjes sluit aan bij hun biologische ontwikkeling waarin ze voorlopen op jongens. Meisjes hebben bovendien een kortere seksuele carrière, ze stellen niet-genitaal gedrag langer uit in vergelijking met jongens, maar starten dan weer wel vroeger dan jongens met de genitale vormen van seks.

Aangezien geslachtsverschillen in het seksuele domein zo prominent aanwezig blijken te zijn, zullen we ook in deze studie hier onze aandacht op vestigen.

Seksualisering in de Media

Reeds in de inleiding kwam het begrip ‘seksualisering’ aan bod. In dit onderzoek begrijpen we seksualisering als de toename van seksuele en seksueel getinte beelden en andere uitingen in onze maatschappij en vooral dan in onze media. Hierbij doelen we vooral op de veelheid aan eenzijdige, genderstereotiepe, en seksueel getinte uitingen waarvan het internet en

de televisie doordrenkt zijn. Vrouwen worden hier vaak afgebeeld als lustobjecten en mannen als dominante, vrouwonvriendelijke en onderdrukkende macho's. In deze beelden is er ook een sterke nadruk op het uiterlijk, waarbij vooral vrouwen een zuiver decoratieve functie hebben en het liefst nog met weinig kledij (Felten, Janssens & Brants, 2009).

Televisie en internet. Onze populaire media, waaronder televisie en internet, zijn doordrenkt met seks. Het vergt slechts enkele muisklikken en de wereld van seks en alles wat erbij hoort gaat voor je open. Geen wonder dat seksuele inhoud dan ook heel vaak geraadpleegd wordt op het web. Uit onderzoek bleek dat 10% van de 1000 meest bezochte websites op het internet, een seksuele inhoud bevat (Strasburger, Wilson & Jordan, 2008). Bovendien is seks het meest gezochte onderwerp op het internet (Cooper, 1998). Zeker bij adolescenten die volop hun eigen seksualiteit aan het exploreren zijn, is het internet een belangrijke bron van informatie. Uit een publieke poll van het televisienetwerk CNN bleek dat van de Amerikaanse jongeren slechts 3% hun ouders en 7% seksuele voorlichting op school als belangrijkste bron van seksuele informatie beschouwden (Stodghill, 1998). De meeste informatie kregen ze vanuit vrienden en de media, met internet en televisie op de eerste plaats.

Ook porno is in onze huidige mediacultuur alomtegenwoordig en populair, bovendien is ze via het internet makkelijk en anoniem te bekijken. Uit het TIRO onderzoek dat in Vlaanderen werd afgenomen bij jongeren tussen 12 en 18 jaar blijkt dat 63.5% van de jongens en 30.4% van de meisjes aangeeft dat ze naar seksueel expliciet materiaal hebben gekeken, waaronder naaktbeelden en porno (Bauwens, Pauwels, Lobet-Maris, Pouillet & Walrvave, 2009). Naast het actief zoeken naar pornografische materiaal op het internet, blijkt dat heel wat blootstelling ook niet intentioneel verloopt. In een studie van Wolak, Mitchel en Finkelhor (2007) rapporteerde 66% van 10 tot 17 jarigen die online blootgesteld waren aan porno dat dit ongewenst en niet-intentioneel was. Vandaar dat we ook in onze huidige studie aandacht hebben voor niet-intentionele blootstelling aan seksueel getint materiaal.

Maar is het beeld dat de diverse media naar voor brengen realistisch? Uit analyses van de inhoud van porno door Brosius, Weaver en Staab (1993) en Palys (1986) blijkt vooral dat vrouwen als onderdanige seksuele wezens worden geportretteerd, die zonder morren alle seksuele wensen van de dominante man inwilligen. Bovendien voltrekken de seksuele handelingen zich voornamelijk tussen personages die geen relatie hebben. Slechts 5% van de pornotapes die ze bestudeerden bevatte seksscènes tussen koppels. Uit een analyse uit 2005 bleek dat slechts 14% van de televisieprogramma's met een seksuele inhoud, boodschappen bevat met betrekking tot de risico's en verantwoordelijkheden die gepaard gaan met seksueel gedrag (Kunkel, Eyal, Finnerty, Biely, & Donnerstein, 2005). Dit terwijl haast 70% van de programma's seksuele inhoud bevatten. De huidige pornografie lijkt vooral een "seks is leuk"

mentaliteit naar het scherm te brengen, waarbij alle relationele en sociale aspecten van seksuele activiteit genegeerd worden en waarbij vrouwen voornamelijk als ondergeschikt en onderdanig aan de man worden afgebeeld. Ondanks het feit dat maar liefst 83% van de 20 meest bekeken shows door adolescenten een seksuele inhoud bevat, waarbij 14% van de programma's geslachtsgemeenschap toont of impliceert, wordt in slechts 12% van die shows aandacht geschonken aan seksuele risico's en verantwoordelijkheden (Kunkel et al., 2003). De nadruk in de diverse media ligt vooral op het lichamelijke genot, losbandigheid en de persoonlijke voordelen van seks (Brosius et al., 1993; Ward & Friedman, 2006). Media lijken dus vaak te falen om de negatieve gevolgen en gevaren met betrekking tot seks te tonen. Ondanks het feit dat de media seks niet altijd op realistische wijze voorstellen, blijkt het voor jongeren toch een belangrijk bron voor seksuele en relationele informatie te zijn in hun seksuele exploratie. Desondanks doorlopen de meeste jongeren een normale en stapsgewijze seksuele carrière (de Graaf, Beyers et al., 2012), wat doet vermoeden dat het bezoeken van seksueel getinte sites geen aanwijzing hoeft te zijn van deviant seksueel gedrag.

Effect van de Media op Jongeren

Theorieën over media-Invloed. Om te verklaren hoe de media het denken en doen van de mens kunnen beïnvloeden, zijn er doorheen de jaren verschillende theorieën ontwikkeld, waaronder de Sociale Leertheorie (Bandura, 1971). Deze stelt dat mensen leren door belangrijke rolmodellen in hun omgeving zoals ouders, peers en idolen te observeren. Zo verwerven ze schema's en normatieve overtuigingen die hun gedrag zullen sturen. Als we deze theorie toepassen op media, dan zou dit voorspellen dat jongeren die veel tijd voor de televisie en computer spenderen, datgene wat ze in de media waarnemen zullen overnemen in hun eigen gedrag en denken. Het zou voorspellen dat de observatie van seksueel gedrag via internet of televisie, jongeren zal beïnvloeden in hun attitudes en zal aanzetten om ook effectief seks te hebben, zeker zolang de negatieve gevolgen van seks niet aan bod komen. Laat dit net de grote kritiek zijn op media als bron van informatie over seks, ze leggen te sterk en louter de nadruk op de positieve gevolgen van seks en te weinig op mogelijke gezondheidsrisico's. De Sociale Leertheorie stelt de adolescent eerder voor als een passieve ontvanger die de boodschap van de media over zich heen laat komen. De studie van Martino, Collins, Kanouse, Elliot en Berry (2005) vond evidentie dat exposure aan seksuele inhoud via de televisie de initiatie van geslachtsgemeenschap versnelt via het proces van sociaal leren zoals beschreven door Bandura.

In tegenstelling tot de Sociale Leertheorie, ziet de Uses and Gratifications theorie de mediagebruiker als een actieve actor die doelgericht op zoek is naar bevrediging van diens behoeften en vanuit deze behoeften uit concurrerende media kiest en deze interpreteert en

integreert in het eigen leven (Katz, 1973). Mogelijke behoeften waarvoor men media kan proberen aan te wenden zijn: verkrijgen van informatie, ontspanning en plezier, het bevorderen van sociale interacties, ontsnappen aan de dagelijkse stress en tot slot het zich kunnen identificeren met wat in de media naar voorkomt.

Tegenwoordig gaan onderzoekers vooral uit van het Media Practice Model van Steele en Brown (1995), een theoretisch kader van waaruit men tracht te begrijpen waarom tieners bepaalde mediabronnen verkiezen en welke factoren in deze beslissing een belangrijke rol spelen. In tegenstelling tot voorgaande modellen waar men uitging van een lineair proces, gaat het Media Practice Model uit van circulariteit, waarbij jongeren door de media worden beïnvloed en op hun beurt de media zullen beïnvloeden (Brown, Steele & Walsh-Childers, 2002). Voornamelijk persoonlijkheid en het zelfbeeld van de adolescent lijken een grote invloed te hebben op de voorkeur voor bepaalde media, hoe men de boodschappen zal interpreteren en in het eigen dagelijkse leven zal implementeren. Mediagebruikers denken dus volgens deze visie actief na over wat de media hen voorspiegelen en daarna trachten ze dit in te passen in het beeld dat ze hebben van zichzelf en de wereld. De mate waarin de media effect op ons hebben zou dus afhankelijk zijn van diverse individuele eigenschappen zoals: identiteit (bv. welke tv-programma's, muziek, films, tijdschriften jongeren verkiezen), familie en opvoeding, vrienden, school en andere omgevingscomponenten. Dit is tevens een verklaring voor de grote interindividuele verschillen in de mate waarin de media invloed uitoefenen op verschillende personen. Als later in de onderzoeksresultaten evidentie wordt gevonden voor een moderatie-effect door opvoeding, dan vormt dit evidentie voor dit Media Practice Model.

Onderzoek over specifieke invloed van media op seksueel gedrag. De mogelijke invloed van de media op de seksualiteit van adolescenten was in het verleden reeds het onderwerp van heel wat wetenschappelijk onderzoek. Hieronder een kort overzicht van enkele belangrijke bevindingen. Uit een longitudinaal onderzoek van Collins et al. (2004) bleek dat het kijken naar seksueel getinte inhoud op de televisie invloed heeft op het seksueel gedrag van jongeren. Men vond dat adolescenten die hier uitzonderlijk veel naar keken, in vergelijking met leeftijdgenoten die er weinig naar keken, één tot drie jaar voorlopen in de seksuele ontwikkeling. In een longitudinale studie van Chandra et al. (2008) bleek dat adolescenten met een grotere blootstelling aan seksueel getinte programma's op de televisie twee keer zoveel kans hadden op een zwangerschap in de daaropvolgende drie jaar in vergelijking met jongeren met een lage blootstelling.

Daarnaast vonden Gerbner, Gross, Morgan, & Signorielli (1986) dat dagelijkse exposure aan seksueel materiaal de ontwikkeling van culturele normen en overtuigingen van adolescenten kan beïnvloeden. Televisie en internet creëren de illusie dat seks meer centraal

staat in het dagelijkse leven, dan het werkelijk is. Dit zou jongeren aansturen tot het initiëren van seksueel gedrag, een proces dat bekend staat als media cultivatie. Ook in de studie van Martino et al. (2005) vond men dit terug. Ze toonden aan dat exposure aan seksuele inhoud via televisie de initiatie van geslachtsgemeenschap versnelt via het proces van sociaal leren zoals beschreven door Bandura.

Al deze studies duiden erop dat de media toch een belangrijke invloed lijken te hebben op seksualiteit bij jongeren. Aangezien de media een constante factor zijn in onze maatschappij, willen we de media-invloed in deze studie nog verder exploreren, alsook de richting van de verbanden tussen media-blootstelling en seksueel gedrag bij jongeren.

Onderzoek over specifieke invloed van media op seksuele attitudes. In verschillende wetenschappelijke studies werd er evidentie gevonden dat de consumptie van sexy media een invloed heeft op de seksuele attitudes van jongeren. Zo vond men dat 14- tot 18-jarige jongeren die meer televisieprogramma's met veel seksuele beelden bekeken, een meer positieve houding aannemen tegenover recreatieve seks. Recreatieve seks wordt in deze studie omschreven als: het hebben van seks voor het huwelijk, seks hebben zonder dat er sprake is van een romantische relatie, vreemdgaan en seks hebben in ruil voor bijvoorbeeld geld (Ward & Friedman, 2006). Wingwood et al. (2001) onderzocht dit verband bij Afro-Amerikaanse meisjes tussen 14 en 18 jaar en vond dat meisjes die aangaven dat ze naar pornografisch materiaal keken, meer negatieve attitudes hebben ten opzichte van condoomgebruik, meer partners rapporteren, vaker seks hebben, minder vaak contraceptie gebruiken en een hogere kans hebben op chlamydia. Ook bij adolescenten in Hong Kong vond men soortgelijke invloeden terug (Siu-ming To, Sek-yum Ngai, & Iu Kan, 2012). Daar bleek uit een studie afgenomen bij adolescenten tussen 13 en 18 jaar dat jongeren die meer naar seksueel expliciet materiaal keken op het internet meer permissief zijn ten opzichte van seks voor het huwelijk, seksueel dagdromen en seksuele compulsies. Bovendien leken ze ook minder moeite te hebben met het aanvaarden van de ongelijke machtspositie tussen man en vrouw in een seksuele relatie.

Bij deze studies is het belangrijk in het achterhoofd te houden dat deze niet longitudinaal zijn en dat we dus niet kunnen bepalen in welke richting dit verband geldt. In ons eigen onderzoek maken we wel gebruik van een longitudinale studie en kunnen we de richting van dit verband bepalen. Beïnvloedt blootstelling aan sexy media de attitudes of zijn de seksuele attitudes een predictor voor de mate waarin men naar sexy media kijkt?

Ouderlijke Invloed op Seksualiteit

Als we kijken naar de seksuele carrière bij jongeren dan zien we grote verschillen in duur, frequentie en timing (de Graaf, Beyers et al., 2012). Een deel van deze verschillen hebben

mogelijk te maken met de opvoeding die jongeren ervaring in de relatie met hun ouders. In de wetenschappelijke literatuur vinden we een groot aantal studies terug die een samenhang rapporteren tussen opvoeding en seksueel gedrag. Binnen het concept opvoeding onderscheidt men vaak twee belangrijke dimensies, met name: steun en controle (Maccoby & Martin, 1983). Binnen controle wordt ook veel aandacht besteed aan de rol van monitoring (Guilamo-Ramos, Jaccard, & Dittus, 2010), zeker in studies over opvoeding van adolescenten.

Ouderlijke steun en warmte. Steun is een kenmerk van het gezinsklimaat dat vaak in relatie tot de seksuele ontwikkeling wordt onderzocht. Het omvat gedragingen die door de ouders gesteld worden om de liefde en zorg voor hun kinderen tot uiting te brengen en die gericht zijn op het bevorderen van het lichamelijk en emotioneel welzijn van het kind. Voorbeelden van ondersteunend gedrag zijn: het tonen van liefde en warmte, responsief zijn tegenover de behoeften van het kind, hulp bieden wanneer nodig, betrokken zijn, aanmoedigen en luisteren (Longmore, Manning & Giordano, 2001). Het kind voelt zich hierdoor begrepen en aanvaard door de ouders. Warmte is één van de prominentste aspecten van steun en wordt in onze huidige studie betrokken. In een grootschalige cross-sectionele studie die werd afgenomen bij jongeren tussen 13 tot 18 jaar in Amerika, bleek dat indien jongeren aangaven dat wanneer er minstens één liefdevolle ouder aanwezig is, dat men dan minder vaak ervaring heeft met geslachtsgemeenschap. Ongeveer 55% van de 13- en 14-jarige meisjes die niet het gevoel hebben dat de ouders om hen geven, hebben ervaring met geslachtsgemeenschap, tegenover 36% van de 13- en 14-jarige meisjes die wel het gevoel hebben dat de ouders om hen geven (Lammers, Ireland, Resnick, & Blum, 2000). Nadeel van deze studie is dat het een cross-sectionele opzet betreft, waardoor men geen uitspraak kan doen over de richting van het verband. Is het de slechte relatie met de ouders die het seksueel gedrag beïnvloedt of is de slechte relatie het gevolg van het seksuele gedrag van het kind? In een andere studie van Ream en Savin-Williams (2005) werd via een longitudinaal opzet bevestiging gevonden voor een bidirectioneel verband: met name dat de eerste seksuele ervaringen zowel voorafgegaan als gevolgd worden door een minder hechte band met de ouders, minder samen doen en meer probleemgerichte interacties.

Controle. Controle is gedrag dat door de ouders wordt gesteld met als doel het gedrag van de kinderen in de door ouders gewenste richting te sturen. Voorbeelden van controlerende gedragingen door de ouders zijn: stellen van regels om controle te houden, straffen als regels niet worden gevolgd en controleren van gedrag van de kinderen. In een studie van Miller et al. (1986) werd het verband tussen seksueel gedrag en ouderlijke controle onderzocht bij jongeren tussen 15 en 18 jaar. Ze vonden evidentie voor een curvilineair verband, waarbij adolescenten het meest geneigd waren (47%) geslachtsgemeenschap te hebben als hun ouders weinig strikt

waren en weinig regels oplegden. Jongeren waarbij de ouders als iets meer strikt werden ervaren waren minder geneigd om geslachtsgemeenschap te hebben (21%). Tot slot bij zeer strikte ouders die hun kinderen veel regels opleggen zien we dat jongeren vaker geslachtsgemeenschap hebben (29%). Ook in een eerdere studie van Reiss en Miller (1979) vond men dat geslachtsgemeenschap het vaakst voorkomt bij jongeren die veel autonomie hebben met betrekking tot daten. Dit wil zeggen dat ze veel vrijheid hebben over op welke leeftijd ze starten met daten, met wie, waar en wanneer. Ook hier betreft het geen longitudinale studie waardoor het verband tussen ouderlijke controle en seksuele ervaring niet bidirectioneel onderzocht werd. In een studie van Wight, Williamson en Henderson (2006) bij Schotse jongeren deed men dit wel en vond men dat wanneer ouders meer regels hanteren met betrekking tot uitgaan op het eerste meetmoment, de kans op ervaring met geslachtsgemeenschap een jaar later kleiner is dan als de ouders weinig regels zouden hanteren. Voor meisjes bleek dit verband bovendien bidirectioneel te zijn: meisjes die veel ouderlijke regels hadden op het eerste meetmoment hadden minder kans op seksuele ervaring op het tweede twee, maar anderzijds vond men ook dat meisjes die meer seksuele ervaring hadden op het eerste meetmoment, minder ouderlijke regels kregen opgelegd twee jaar later.

Monitoring. Monitoring is gerelateerd aan ouderlijke controle en refereert naar de kennis die ouders hebben van het gaan en staan en de bezigheden van hun kinderen. Deze informatie kunnen ouders verwerven op drie verschillende manieren: het kind kan dit spontaan vertellen, ouders kunnen er naar vragen of ouders kunnen het afdwingen door regels op te leggen (de Graaf, 2007). Met betrekking tot de invloed van ouderlijke monitoring op het seksueel gedrag van hun kinderen vond men in een longitudinale studie van Longmore et al. (2001) dat jongeren waarbij de ouders in hogere mate ouderlijke monitoring toepassen in de preadolescentie, een latere timing hebben van de eerste geslachtsgemeenschap in vergelijking met jongeren waarbij de ouders weinig monitoring toepassen. In een andere studie vond men dat jongens die in hoge mate ouderlijke monitoring ervaren minder seksuele activiteit vertonen, minder intenties vertonen om seks te hebben in de toekomst en meer consistent condoms gebruiken indien ze seksueel actief zijn, maar bij meisjes werd dit verband niet teruggevonden (Borawski, Ievers-Landis, Lovegreen & Trapl, 2003). In deze studie vond men bovendien ook dat meisjes in significante mate meer ouderlijke monitoring rapporteerden in vergelijking met jongens.

Ook in onze studie richten we onze aandacht voornamelijk op twee componenten van opvoeding, met name ouderlijke warmte en strikte controle en hoe deze in relatie staan tot het seksueel gedrag van adolescenten, hoe deze het seksueel mediagebruik beïnvloeden en hoe deze

opvoedingsaspecten het mogelijke verband tussen seksueel getinte media en de seksuele carrière kunnen modereren.

Onderzoeksvragen en Hypothesen

In dit onderzoek willen wij diverse verbanden bestuderen die in voorgaande studies maar beperkt onder de loep werden genomen en vaak enkel aan de hand van een cross-sectioneel onderzoeksopzet. In de huidige studie hanteren wij een longitudinaal opzet, die het ons mogelijk maakt om inzicht te verschaffen in de richting van verbanden en dus voorzichtige uitspraken te doen over oorzaak en gevolg. Het eerste doel van deze studie is de bidirectionele verbanden tussen het kijken naar seksueel getinte media via internet of televisie, seksuele attitudes van jongeren, alsook hun seksueel gedrag te bestuderen. Met hierbij attitudes als veronderstelde mediator in het verband tussen seksueel mediagebruik en de seksuele carrière van Vlaamse jongeren. Deze variabelen waren eerder al het onderwerp van diverse wetenschappelijke onderzoeken (Debra, Braun-Courville & Rojas, 2009; Brown et al., 2006; De Graaf, Beyers et al., 2012; Ward & Friedman, 2006). Maar in het huidige onderzoek houden we ook rekening met moderatorvariabelen die een invloed kunnen uitoefenen op deze verbanden. Zo bekijken we of opvoeding als protectieve factor kan optreden. Dit wil zeggen, dat we nagaan of ouders via de opvoeding, onder de vorm van steun en controle, een modererende invloed kunnen hebben op het verband tussen enerzijds de consumptie van seksueel getinte media seksueel getinte media en de seksuele attitudes, en anderzijds tussen de seksuele attitudes en cognities en de seksuele carrière. Dit wordt ook wel een gemodeerd mediatiemodel genoemd. Aangezien gesteld wordt dat mannen van Mars komen en vrouwen van Venus, willen we bekijken of meisjes en jongens op verschillende wijze beïnvloed worden door de diverse variabelen die in deze studie aan bod komen. In diverse wetenschappelijk artikelen gerelateerd aan deze studie werd ook uitgebreid stilgestaan bij geslachtsverschillen met betrekking tot seksueel mediagebruik (Peter & Valkenburg, 2006), seksuele carrière (de Graaf, Beyers et al., 2012) en seksuele permissiviteit (Rosenthal & Smith, 1997; Peter & Valkenburg, 2008).

Hieronder volgt een overzicht van alle hypothesen met betrekking tot hoofdeffecten, mediatie-effecten en moderatie-effecten in het huidige onderzoek met een longitudinale onderzoeksopzet.

Hoofdeffecten.

- 1) Naarmate adolescenten ouder worden, hebben ze meer permissieve attitudes ten opzichte van seks.
- 2a) De mate waarin men op het eerste meetmoment naar sexy media kijkt beïnvloedt de mate waarin men naar sexy media kijkt op Meetmoment 2.

- 2b) Een hogere blootstelling aan sexy media via het internet en televisie op het eerste meetmoment is gerelateerd aan meer permissieve attitudes ten opzichte van seks bij jongeren op het tweede meetmoment en omgekeerd, meer permissieve attitudes met betrekking tot seks op het eerste meetmoment leidt tot het meer bekijken van seksueel materiaal op het internet en televisie op het tweede meetmoment (Ward & Friedman, 2006).
- 3) Een hogere blootstelling aan sexy media via het internet en televisie op het eerste meetmoment is gerelateerd aan meer genitale en niet-genitale seksuele ervaring bij adolescenten op Meetmoment 2. En omgekeerd dat jongeren met meer seksuele ervaring meer kijken naar seksueel materiaal op het internet en televisie (Brown et al., 2006).
- 4) De opvoedingstijl (warmte en strikte controle) heeft een invloed op de seksuele carrière. Wie weinig warmte en controle van de ouders ervaart, kent meer seksuele ervaring, een vroegere seksuele onset en een eerder niet-stapsgewijze seksuele ontwikkeling dan adolescenten die veel warmte en controle ervaren van hun ouders. En omgekeerd dat de seksuele ervaring van de adolescent invloed heeft op de mate waarin hun ouders warmte en controle zullen hanteren ten opzichte van hen (Wight et al., 2006).
- 5a) De mate waarin men permissieve attitudes ten opzichte van seks heeft op het eerste meetmoment, beïnvloedt de mate waarin ze permissieve attitudes hebben op het tweede meetmoment.
- 5b) Meer permissieve attitudes leiden tot meer seksuele ervaring, een vroegere seksuele onset en een eerder niet-stapsgewijze seksuele ontwikkeling. En omgekeerd, dat een vroege seksuele onset en een niet-stapsgewijze seksuele ontwikkeling bijdraagt tot meer permissieve attitudes met betrekking tot seks (Wingwood et al. 2001).

Mediatie-effect.

- 6) Uit voorgaande hoofdeffecten kunnen we ook een mediatie-effect afleiden, waarbij de invloed van blootstelling aan sexy media op de seksuele carrière verloopt via de attitudes met betrekking tot seks.

Moderatie-effecten.

- 7a) Opvoedingsstijl (warmte en strikte controle) modereert de invloed van het bekijken van sexy media op de seksuele attitudes bij jongeren. Concreet verwachten we dat bij adolescenten die meer warmte en controle ervaren van de ouders, sexy media minder leidt tot meer permissieve attitudes en cognities met betrekking tot seks, dan

bij jongeren met weinig steun en controle van de ouders (Brown, Steele & Walsh-Childers, 2002; Ward & Friedman, 2006).

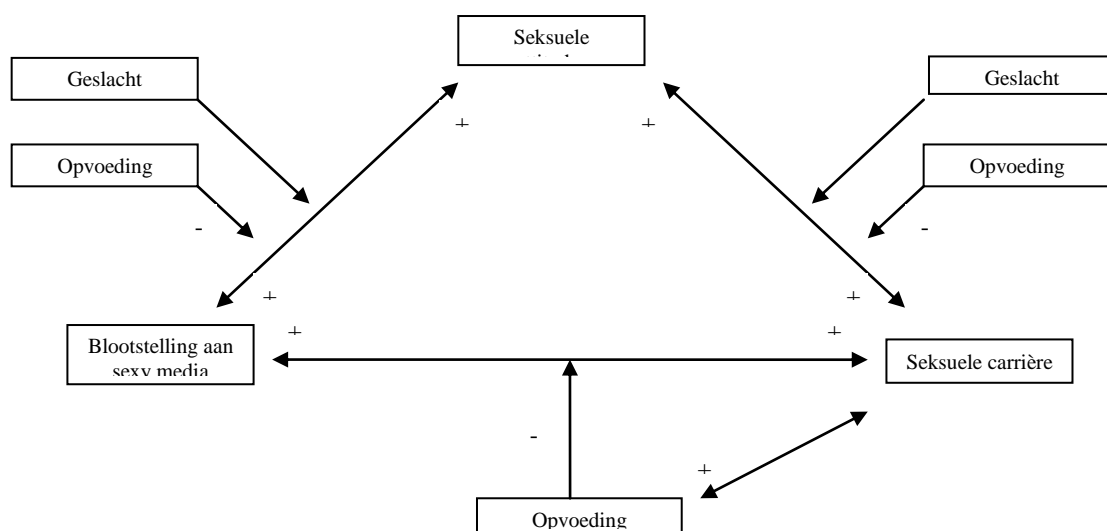
7b) Daarnaast modereert de opvoedingstijl (warmte en controle) ook de invloed van het bekijken van sexy media op het verloop van de seksuele carrière. Dit wil zeggen dat wanneer jongeren veel warmte en controle van hun ouders ervaren, het bekijken van sexy media minder invloed zal hebben op de seksuele carrière van de adolescent (timing, verloop, frequentie). Bij een gebrek aan warmte en controle van de ouders, zal het bekijken van sexy media net meer invloed hebben op de seksuele carrière van de adolescent (Brown, Steele & Walsh-Childers, 2002).

7c) Tot slot modereert de opvoedingstijl van de ouders (warmte en controle) ook de invloed van de permissieve attitudes van de jongere ten aanzien van seks op de seksuele carrière van de jongere. Dit wil zeggen dat jongeren die meer warmte en controle van hun ouders ervaren, een minder vroege seksuele onset zullen kennen alsook een eerder stapsgewijze seksuele ontwikkeling in vergelijking met jongeren die weinig warmte en controle van hun ouders ervaren (Lammers, Ireland, Resnick & Blum, 2000).

8a) Het geslacht van de jongere modereert de invloed die het bekijken van sexy media uitoefent op de seksuele attitudes en cognities van de jongere. De sterkte van dit verband verschilt tussen meisjes en jongen (de Graaf & Vanwesenbeeck, 2006).

8b) Daarnaast wordt het verband tussen de seksuele cognities en attitudes van de jongeren op de seksuele carrière, ook gemodereerd door het geslacht van de jongere.

Deze hypothesen worden samengevat in Figuur 1.

Figuur 1. Schematische voorstelling van onderzoeksvragen en hypothesen.

Methode

Deelnemers

Dit onderzoek vormt de tweede wave in een longitudinale studie naar de seksuele ontwikkeling bij Vlaamse jongeren. De eerste wave werd in 2012 afgenomen bij 419 Vlaamse jongeren (206 meisjes en 213 jongens) tussen 12 en 20 jaar. De gemiddelde leeftijd van de jongeren bedroeg toen 15 jaar en 2 maanden. Het merendeel (64.7%) kwam uit een ASO-richting, 22.4% uit het TSO en tot slot 12.9% uit het BSO. 24.8% van de jongeren die in deze eerste wave ondervraagd werden, had op het moment van de bevraging een romantische relatie.

Tijdens Wave 2 van dit onderzoek werden 303 jongeren bevrraagd, met een gemiddelde leeftijd van 15 jaar en 9 maanden ($SD = 1$ jaar en 6 maanden). Hierbij waren er 56.4% meisjes en 43.6% jongens. 91% van de deelnemers gaf aan heteroseksueel te zijn en slechts 27% had nog nooit een romantische relatie gehad.

Van deze jongeren waren er 100 die ook deelnamen tijdens Wave 1 een jaar eerder. (23.9%). Deze groep bestond voor 62% uit meisjes en voor 38% uit jongens. De gemiddelde leeftijd van de deelnemers was 16 jaar en 4 maanden ($SD = 1$ jaar en 7 maanden). Ook bij deze tweede afname was het merendeel van de participanten, 74% afkomstig uit het ASO, daarnaast ook 18% uit het TSO en 8% uit het BSO. 33% van deze longitudinale participanten, had op het tweede meetmoment een romantische relatie. Daarnaast gaf 7% van deze deelnemers aan dat ze homoseksueel geaard zijn, tegenover 83% met een duidelijke heteroseksuele voorkeur. De steekproef bestaat voornamelijk uit jongeren met een autochtone achtergrond (94%), alsook uit jongeren die afkomstig zijn uit een intact gezin (64%). Aan de hand van deze 100 jongeren, die zowel tijdens de eerste als tijdens de tweede wave deelnamen aan het onderzoek, kunnen we onze longitudinale onderzoeksvragen toetsen.

Meetinstrumenten

De volledige vragenlijst afgenomen op Wave 2 van het onderzoek is te vinden in Bijlage 1.

Demografische variabelen. Zowel leeftijd als geslacht werd bevrraagd in de vragenlijst, hierbij moesten ze hun geboortedatum en de afnamedatum vermelden en hun geslacht aangeven.

Seksueel gedrag. Om het seksueel gedrag bij jongeren te meten, maakten we gebruik van dezelfde vragenlijst als in Wave 1. Deze vragenlijst werd in 2007 opgesteld door vier masterstudenten psychologie aan de universiteit van Gent aan de hand van een pilootstudie, waarbij ze via persoonlijke gesprekken met 30 jongeren nagingen welke taal zij zelf hanteerden om over seks te praten. Zo werd een vragenlijst ontwikkeld waarmee drie zaken werden gemeten: 1) of ze reeds ervaring hebben met de verschillende seksuele gedragingen uit de

seksuele carrière (ja/nee), 2) indien het antwoord ja is, de leeftijd waarop ze deze ervaring voor het eerst hadden tot op een half jaar nauwkeurig, en tot slot 3) met wie ze dat gedrag voor de eerste keer stelden. Hierbij waren er vijf mogelijkheden: een toevallige persoon, een vriend of vriendin, een lief, een partner of iemand anders. In deze vragenlijst werden 13 seksuele gedragingen bevraagd: kus op de mond, seksuele opwinding (fantaseren), masturberen (zelfbevrediging), tongkussen, voelen en strelen boven de kleren, voelen en strelen onder de kleren, betasten van elkaars geslachtsdelen, iemand aftrekken of afgetrokken worden, iemand vingeren of gevingerd worden, geslachtsgemeenschap, iemand pijpen of gepijpt worden, iemand beffen of gebeft worden en als laatste anale seks. Deze seksuele gedragingen en hun verwoording was gebaseerd op de pilootstudie en bestaande beschrijvingen van seksuele carrières in de literatuur (Rosenthal & Smith, 1997; Rutgers Nisso Groep, 2005; Sensoa, 2005). In het onderzoek van Beyers (2010) lag de Cronbach's alpha voor de niet-genitale seksuele gedragingen, gaande van kus op de mond tot voelen en strelen boven de kleren, tussen .67 en .74 voor zowel meisjes als jongens. Voor de genitale seksuele gedragingen was dit .91. De betrouwbaarheid in de huidige studie bedroef .86 voor genitale en .94 voor niet-genitale ervaring. Op basis van deze meting krijgen we zicht op verschillende aspecten van de seksuele carrière waaronder: de timing van de verschillende seksuele gedragingen en de eerste geslachtsgemeenschap, sequentie waarin de verschillende gedragingen gesteld worden en de duur van het seksuele traject. Dit zijn allen aspecten van de carrière waarin we in de huidige studie geïnteresseerd zijn. De timing van de verschillende stappen in de seksuele carrière werd bepaald door de leeftijd waarop men dit gedrag voor het eerst stelde (tot op half jaar nauwkeurig) te bevragen. Aan de hand van deze leeftijden kan ook de sequentie waarin deze seksuele gedragingen elkaar opvolgen bepaald worden. De duur van de seksuele carrière werd bepaald door de leeftijd van de eerste geslachtsgemeenschap te bevragen en te verminderen met de leeftijd van de eerste seksuele ervaring (intiem zoenen).

Algemeen mediagebruik. Om een duidelijk beeld te krijgen van het algemeen mediagebruik bij adolescenten, meer specifiek hun gebruik van internet en televisie, waren in onze vragenlijst enkele mediagerichte items opgenomen. Zo gingen we na of de jongeren al dan niet een televisie of computer ter beschikking hadden op de eigen kamer in een private sfeer. Dit aan de hand van twee items die men moest beantwoorden met ja of nee: "Heb jij een computer met internet op je eigen kamer?" en "Heb jij een televisie op je eigen kamer?" Daarnaast wilden we ook graag weten hoeveel uren per week de jongeren spenderen aan het kijken van televisie en internet. Hiervoor werden er drie items in de vragenlijst opgenomen, waarvan twee items peilden naar het internetgebruik, met name "Op hoeveel dagen per week gebruik je internet voor jezelf (dus niet voor school)?" (minder dan één dag tot zeven dagen) en "Op een dag dat je het

internet voor jezelf gebruikt en dus niet voor school, hoeveel uur besteed je dan meestal actief aan internetten?” (minder dan één uur tot meer dan zes uren). Tot slot was er nog één gelijkaardig item dat bevroeg hoeveel uren per dag men televisie kijkt. De betrouwbaarheid van deze vijf items over algemeen mediagebruik bedroeg .54.

Seksueel getint mediagebruik. Naast het algemeen mediagebruik, zijn we ook geïnteresseerd in de mate waarin de media door jongeren wordt aangewend in de exploratie van hun seksualiteit. Zo bevroegen we de mate waarin men via het internet informatie opzoekt met betrekking tot seks en de mate waarin men advies vroeg met betrekking tot verliefdheid, verkering en seks, de mate waarin men sexy foto's bekijkt via het internet en ten slotte de mate waarin men online naar pornowebsites kijkt. Alle vier de items werden gescoord op een 6-punten schaal variërend van: 0 (nooit) tot 5 (3 keer per week of vaker.)

Ook gaan we in de vragenlijst na in welke mate de jongeren in de zes maanden voorafgaand aan het onderzoek al dan niet intentioneel geconfronteerd geweest zijn met diverse soorten seksuele inhoud op het internet en televisie. Waarbij niet intentioneel duidt op toevallige blootstelling aan seksueel materiaal tijdens het surfen of zappen. Dit doen we aan de hand van drie items, waarbij de eerste peilt naar blootstelling aan foto's en videobeelden van zichtbare genitaliën, de tweede naar foto's en videobeelden van mensen die seks hebben en tot slot foto's of videobeelden van schaars geklede personen. Ook deze worden gescoord op dezelfde 6-puntenschaal. De betrouwbaarheid van deze items bedroeg tussen .75 en .87.

Seksuele attitudes en cognities. Om een duidelijk beeld te vormen van de attitudes en cognities die jongeren hanteren met betrekking tot seks, hebben we op basis van drie bestaande schalen die reeds in een studie van O'Sullivan en Brooks-Gunn (2005) gebruikt werden om te peilen naar cognities met betrekking tot seks, een schaal ontwikkeld die 15 items bevat. De eerste schaal waarop we ons baseerden is de Sexual Arousability Scale die bestaat uit 17 items en die peilt naar de responsiviteit ten opzichte van seksuele stimuli in termen van verlangen, fantasie, erotiek en het lichaam (O'Sullivan, Meyer-Bahlburg, & McKeague, 2006). Een voorbeeld van een item dat we gebruiken is “Ik hou ervan over seks te praten met vrienden”. In de oorspronkelijke studie had deze schaal een hoge betrouwbaarheid met een Cronbach's alpha gelijk aan .91. Als tweede schaal gebruikten we de Sexual Agency Scale die bestaat uit acht items en die voornamelijk peilt naar de mate dat men nieuwsgierig is naar seks, bijvoorbeeld “Tieners zijn steeds nieuwsgierig naar hoe het voelt om voor de eerste keer seks te hebben” (O'Sullivan et al., 2006). In de oorspronkelijke studie bedroeg de Cronbach's alpha .76, wat erop wijst dat deze schaal voldoende betrouwbaar is om in onderzoek te gebruiken. De derde schaal waarop we ons baseerden was de Attitudes Toward Abstinence (Miller, Norton & Fan, 1998). Deze schaal bevat 12 items en wordt gebruikt om de attitudes met betrekking tot

onthouding te bevragen bij adolescenten. Voorbeeld van zo'n item is "Ik vind het belangrijk geen seks te hebben voor het huwelijk". De Cronbach's alpha van deze schaal bedroeg in oorspronkelijke studie .80. Als eerste stap in de ontwikkeling van ons instrument hebben wij de items van alle drie de schalen vertaald van het Engels naar het Nederlands en de formulering aangepast zodat ze geschikt zijn voor zowel meisjes als jongens. Bovendien hebben we het aantal items ingekort tot 15. Bij alle items moeten de respondenten aangeven in welke mate ze het eens zijn met bepaalde uitspraken. Dit door te scoren op een 6-punt Likert schaal die varieert van 0 (helemaal oneens) tot 5 (helemaal mee eens). Op basis van factor- en betrouwbaarheidsanalyses werden uit deze items twee schalen weerhouden. Met negen van deze items werd de sterkte van het libido van jongeren gemeten (bv. "Als ik iemand kus, dan word ik heel opgewonden"). Cronbach's alpha voor deze schaal was .86. Drie van de items clusterden samen tot een schaal die permissieve seksuele attitudes van jongeren meet (bv. "Ik vind het oké dat jongeren van mijn leeftijd seks hebben."). Cronbach's alpha voor deze schaal was .67.

Opvoedingsgedrag van de ouders. Om de rol van de ouders met betrekking tot seksualiteit te bestuderen, werd in onze vragenlijst een opvoedingsschaal opgenomen, gebaseerd op een gelijkaardige meting uit onderzoek van Soenens et al. (2004), waarin we jongeren vroegen hun ouders waarmee ze op het moment van afname verbleven, te beoordelen aan de hand van diverse stellingen op een 6-punt Likert schaal gaande van 0 (helemaal niet waar) tot 5 (helemaal waar). In deze schaal werd ouderlijke warmte, een belangrijk aspect van ouderlijke steun, bevraagd door middel van vijf items, waaronder "Mijn ouders aanvaardden me zoals ik ben". De betrouwbaarheid van deze items bedroeg .73. Ook omvatte de schaal vier items die peilden naar de mate waarin ouders structuur en controle bieden aan hun kinderen. Voorbeeld van zo'n item is "Voor de meeste dingen moet ik mijn ouders toestemming vragen". De betrouwbaarheid van deze items in de huidige studie bedroeg .65.

Procedure

Deze vragenlijsten werden afgenomen op twee verschillende scholen in Oost-Vlaanderen, met name in Dendermonde en Buggenhout. In beide scholen selecteerde de directie diverse klassen uit het 2de, 3de, 4de, 5de en 6de middelbaar. In de school in Buggenhout waren dit zowel klassen uit ASO als TSO. De leerlingen kregen op voorhand een informatieve brief mee naar huis voor de ouders, waarbij ze op de hoogte werden gesteld van het onderzoek en waarbij ze een strookje konden invullen indien ze niet wensten dat zoon of dochter zou deelnemen aan het onderzoek. De afnames zelf gebeurden tijdens de lessen, op momenten dat de leerkrachten op buitenlandse uitwisseling waren of andere schoolactiviteiten moesten begeleiden en ik voor een lesuur hun plaats innam. Na een korte introductie over het onderzoek, vroeg ik de jongeren

hun banken uit elkaar te schuiven zodat ze in alle discretie hun vragenlijst konden invullen. Na mijn instructies en het invullen van de informed consent hadden de jongeren hier nog ongeveer 45 minuten de tijd voor. De leerlingen mochten tijdens de afname niet onderling overleggen, maar wel hun hand opsteken als ze vragen hadden en dan kwam ik deze persoonlijk beantwoorden. Als de vragenlijst volledig ingevuld was, mochten ze deze indienen, waarna ze zich in stilte met schoolwerk moesten bezig houden tot aan het belsignaal. Na afloop werden de vragenlijsten onmiddellijk in een map gestoken, om de privacy van de leerlingen te bewaren.

De jongeren die reeds in Wave 1 deelnamen aan de longitudinale studie, werden voor dit onderzoek opnieuw benaderd. Hierbij werden ze eerst via e-mail ingelicht over de studie en vriendelijk uitgenodigd om opnieuw deel te nemen aan een tweede wave van het onderzoek. Eén week later werd via mail een herinnering verzonden, om de jongeren nogmaals aan te moedigen de vragenlijst in te vullen. Drie weken later, werden die jongeren die de vragenlijst nog niet hadden teruggestuurd of online hadden ingevuld, telefonisch gecontacteerd om hen aan te moedigen alsnog deel te nemen. Als laatste middel om nog zoveel mogelijk jongeren te motiveren tot deelname, werd nogmaals een papieren versie van de vragenlijst verzonden. Dankzij deze inspanningen konden we 100 jongeren overtuigen om voor een tweede keer deel te nemen.

Resultaten

Preliminare Analyses

Om de relevante data van de huidige studie te analyseren in functie van de diverse onderzoeksvragen, werd er gebruik gemaakt van het Statistical Package for Social Sciences 20 (SPSS) alsook Mplus 7.11 (Muthén & Muthén, 1998-2012). Vooreerst werden de omgekeerde items uit de gebruikte vragenlijst gehercodeerd, zodat een hoge score op deze items overeenkomt met een hoge score voor een specifieke variabele of trek. Daarnaast werd de betrouwbaarheid van de gebruikte schalen gemeten aan de hand van Cronbach's alpha. De schalen in dit onderzoek waren voldoende betrouwbaar, waardoor er geen items verwijderd hoefden te worden.

Als we de verkregen data van onze huidige studie bekeken, zagen we dat er voor verschillende variabelen gegevens ontbraken, doordat sommige jongeren bepaalde schalen niet of niet volledig invulden. Uit de Little's MCAR test bleek dat de ontbrekende gegevens in de dataset missing at random zijn ($\chi^2/df = 1.22$) en er dus geen reden is om aan te nemen dat het missing proces afhankelijk zou zijn van specifieke kenmerken van de deelnemende jongeren. Bijgevolg hebben we de ontbrekende gegevens geschat met het Expectation Maximization (EM) algoritme in SPSS 20. Hierdoor bleef de steekproef volledig met $N = 303$ (203 nieuwe cases en 100 longitudinale cases) voor alle analyses in Wave 2.

Bij een volgende stap gingen we na welke achtergrondvariabelen een significant verband vertoonden met belangrijke afhankelijke variabelen in ons onderzoek. Om dit na te gaan, maakten we gebruik van een set MANCOVA's, voor die afhankelijke variabelen die bij iedereen gemeten werden, en van ANCOVA's voor die variabelen die niet bij alle cases gemeten werden. Gezien de grootte van onze totale steekproef ($N = 303$), beschouwen we verbanden pas als significant wanneer $p < .01$. Onafhankelijke variabelen in al deze analyses waren leeftijd, geslacht, studierichting, gezinsstructuur, ervaring met romantische relaties en de seksuele voorkeur van de jongere. Leeftijd en seksuele voorkeur waren continue covariaten in de analyses, de andere onafhankelijke variabelen categorische predictoren. Enkel de hoofdeffecten van deze onafhankelijke variabelen werden geschat.

De eerste MANCOVA had de sterkte van het libido en de permissieve seksuele attitudes van de jongere als afhankelijke variabelen. De multivariate toetsen met Wilks' lambda toonden significante effecten van studierichting [$F(4,588) = 7.91, p < .001, \eta^2 = .05$], geslacht [$F(2,294) = 15.94, p < .001, \eta^2 = .10$], ervaring met romantische relaties [$F(2,294) = 9.09, p < .001, \eta^2 = .06$] en leeftijd [$F(2,294) = 56.25, p < .001, \eta^2 = .28$]. In de univariate analyse met libido als afhankelijke variabele vonden we dat de studierichting van de jongere een significant verband vertoonde met de sterkte van hun libido [$F(2,295) = 12.65, p < .001, \eta^2 = .08$]. Zo zien we dat

de sterkte van het libido groter is in het ASO ($M = 2.91$; $SD = .06$) dan in het TSO ($M = 2.67$; $SD = .11$) en dat op zijn beurt sterker dan in het BSO ($M = 1.64$; $SD = .26$). Ook geslacht vertoonde een significant verband met het libido [$F(1,295) = 31.58$, $p < .001$, $\eta^2 = .10$]. Jongens ($M = 2.68$; $SD = .11$) hebben een sterker libido dan meisjes ($M = 2.14$; $SD = .10$). Ook leeftijd had een significante invloed op het libido [$F(1,295) = 99.71$, $p < .001$, $\eta^2 = .25$, $b = .34$]. Naarmate jongeren ouder worden, vertonen ze meer geslachtsdrift. Tot slot zagen we dat ook het al dan niet hebben van een romantische relatie samenhang met de sterkte van het libido [$F(1,295) = 15.60$, $p < .001$, $\eta^2 = .05$]. Dit houdt in dat jongeren die geen romantische relatie hebben ($M = 2.19$; $SD = .10$), een minder sterk libido rapporteerden in vergelijking met jongeren die wel een relatie hebben ($M = 2.62$; $SD = .12$). In de univariate analyse met de permissieve seksuele attitudes als afhankelijke variabele, vonden we een significante invloed van studierichting [$F(2,295) = 6.56$, $p < .01$, $\eta^2 = .04$]. We zien meer permissieve seksuele attitudes bij jongeren uit het ASO ($M = 3.78$; $SD = .07$) dan bij jongeren uit het TSO ($M = 3.34$; $SD = .12$) en BSO ($M = 3.17$; $SD = .29$). Ook tussen leeftijd en permissieve attitudes was er een significant verband [$F(1,295) = 59.37$, $p < .001$, $\eta^2 = .17$, $b = .29$]. Hoe ouder de jongeren, hoe meer ze permissieve seksuele attitudes vertoonden. Tot slot was er ook een significant verband tussen het al dan niet hebben van een romantische relatie en de mate waarin men permissief is ten aanzien van seks [$F(1,295) = 10.41$, $p < .01$, $\eta^2 = .03$]. Jongeren die een romantische relatie hebben, vertoonden meer permissieve attitudes ten aanzien van seks ($M = 3.63$; $SD = .13$) dan jongeren zonder relatie ($M = 3.23$; $SD = .12$).

De MANCOVA met niet-genitale en genitale seksuele ervaring als afhankelijke variabelen vertoonde multivariate significante effecten met geslacht, leeftijd en het al dan niet hebben van een romantische relatie. Met betrekking tot de afhankelijk variabele niet-genitale seksuele ervaring, zagen we een significant verband met geslacht [$F(1,298) = 36.31$, $p < .001$, $\eta^2 = .11$]. Meisjes ($M = .50$; $SD = .03$) hebben in vergelijking met jongens ($M = .68$; $SD = .04$) minder ervaring met niet-genitale seksuele handelingen. Daarnaast was er ook een significant verband tussen leeftijd en de mate waarin men ervaring heeft met niet-genitale seks [$F(1,298) = 108.78$, $p < .001$, $\eta^2 = .27$, $b = .11$]. Hoe ouder men is, hoe meer ervaring met niet-genitale seks. Tot slot was er ook een significant verband tussen het al dan niet hebben van een romantische relatie en de mate waarin men ervaring heeft met niet-genitale seks [$F(1,298) = 77.32$, $p < .001$, $\eta^2 = .21$]. Jongeren die op het moment van de afname geen romantische relatie hadden ($M = .44$; $SD = .03$), rapporteerden ook minder ervaring met niet-genitale seks dan jongeren met een romantische relatie ($M = .74$; $SD = .04$). Met betrekking tot genitale seksuele ervaring, zagen we dat er een significant verband was met leeftijd [$F(1,298) = 82.31$, $p < .001$, $\eta^2 = .22$, $b = .10$]. Hieruit kunnen we afleiden dat hoe ouder de jongere, hoe meer ervaring men heeft met genitale

seks. Ook tussen het al dan niet hebben van een romantische relatie en genitale seksuele ervaring was er een significant verband [$F(2,298) = 38.21, p < .001, \eta^2 = .20$]. Jongeren met een romantische relatie ($M = .44; SD = .04$) hebben meer ervaring met genitale vormen van seks dan jongeren zonder romantische relatie ($M = .14; SD = .03$).

Uit de MANCOVA met de leeftijd en de timing van de eerste niet-genitale ervaring als afhankelijke variabelen ($n = 249$) bleken significante multivariate effecten van leeftijd [$F(2,240) = 16.41, p < .001, \eta^2 = .12$] en ervaring met romantische relaties [$F(2,240) = 5.34, p < .01, \eta^2 = .04$]. Univariate analyses toonden dat leeftijd [$F(1,241) = 31.48, p < .001, \eta^2 = .11, b = .39$] en romantische relatie [$F(2,241) = 10.66, p < .01, \eta^2 = .04$] een significant verband vertoonden met de leeftijd waarop men voor het eerst niet-genitale seksuele ervaring opdeed. Oudere jongeren hadden op een latere leeftijd hun eerste niet-genitale ervaring. Jongeren met een romantische relatie ($M = 13.61; SD = .22$) hadden op een iets latere leeftijd hun eerste niet-genitale ervaring, dan jongeren zonder romantische relatie ($M = 12.93; SD = .21$). Daarnaast bleek ook dat leeftijd een significant verband vertoonde met de timing van niet-genitale seksuele ervaring [$F(1,241) = 26.63, p < .001, \eta^2 = .10, b = .08$]. Oudere jongeren vertoonden een latere timing.

De MANCOVA met de leeftijd en de timing van de eerste genitale ervaring als afhankelijke variabelen ($n = 100$) vertoonde een significant multivariaat effect van leeftijd [$F(2,91) = 24.36, p < .001, \eta^2 = .35$] en een randsignificant effect van ervaring met romantische relaties [$F(2,91) = 4.05, p < .05, \eta^2 = .08$]. Univariate analyses toonden dat leeftijd verband hield met zowel de leeftijd [$F(1,92) = 40.13, p < .001, \eta^2 = .30, b = .60$] als de timing [$F(1,92) = 19.06, p < .001, \eta^2 = .17, b = .60$] van de eerste genitale ervaring. Oudere jongeren vertoonden ook op latere leeftijd hun eerste genitale ervaring. Romantische relatie vertoonde enkel een verband met de leeftijd van de eerste genitale ervaring [$F(1,92) = 7.15, p < .01, \eta^2 = .07$]. Jongeren met een romantische relatie ($M = 15.41; SD = .21$) hadden op iets latere leeftijd hun eerste genitale ervaring, dan jongeren zonder romantische relatie ($M = 14.72; SD = .26$).

Uit deze preliminaire analyses kwamen er consistent drie belangrijke achtergrondvariabelen naar voor, met name leeftijd, geslacht en het al dan niet hebben van een romantische relatie. Bij het toetsen van de verschillende onderzoeksvragen, controleren we voor deze variabelen zodat we een meer robuust antwoord krijgen op onze onderzoeksvragen.

Toetsing van de Onderzoeksvragen en Hypotheses

Het verband tussen leeftijd en permissieve seksuele attitudes. Om toename of afname in permissieve attitudes over de tijdspanne van één jaar te onderzoeken, maakten we gebruik van ANCOVA met herhaalde metingen. Hierbij werden permissieve attitudes als afhankelijke variabele gehanteerd en tijd als onafhankelijke variabele. Na controle voor de

achtergrondvariabelen werd er geen significant effect gevonden van tijd [$F(1,95) = 0.77, p > .05, \eta^2 = .01$]. Hieruit kunnen we afleiden dat er gemiddeld gezien geen significante toename is in de permissiviteit ten opzichte van seks over een periode van één jaar.

Het verband tussen blootstelling aan sexy media op T1 en T2. Bovenstaand verband werd geanalyseerd met partiële correlaties, gecontroleerd voor de achtergrondvariabelen, en regressieanalyses om de unieke invloed van de predictoren na te gaan. In Tabel 1 worden deze resultaten samengevat.

Tabel 1

Correlaties en regressies tussen blootstelling aan en gebruik van seksuele media op T1 en T2

	Internet als infobron voor seks T2		Confrontatie met porno T2	
	<i>r</i>	β	<i>R</i>	β
Seksinfo op internet plaatsen T1	.22*	.10	.15	.06
Internet als infobron voor seks T1	.54***	.45***	.35***	.25*
Online communicatie over seks met vrienden T1	.23*	-.17	.23*	-.03
Online communicatie over seks met anderen T1	.38***	.23**	.32**	.21*

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$.

Het regressiemodel met de aspecten van blootstelling aan seksueel getinte media op T1 bleek een significante predictor te zijn voor de mate waarin men op T2 het internet gebruikte als infobron voor seks, bovenop de controlevariabelen [$F(4,95) = 13.07, p < .001, \Delta R^2 = .26$]. Frequenter gebruik van het internet als informatiebron voor seks op T1 en de mate waarin men online communiceert met anderen over seks op T1 bleken unieke predictoren te zijn voor de mate waarin men op T2 het internet als infobron hanteert. Bij de tweede regressie vonden we dat dezelfde predictoren als in het voorgaande model, de blootstelling aan porno op T2 voorspelden, bovenop de controlevariabelen [$F(4,91) = 4.61, p < .01, \Delta R^2 = .13$]. Het gebruiken van internet als informatiebron voor seks en de mate waarin men online communiceert met anderen over seks op T1 waren de enige significante predictoren voor de mate waarin men zich op T2 blootstelde aan pornografisch materiaal.

Het verband tussen blootstelling aan sexy media op T1 en permissieve seksuele attitudes op T2. Om dit verband na te gaan, maakten we opnieuw gebruik van partiële correlaties en regressieanalyses. De resultaten worden weergegeven in Tabel 2.

Tabel 2

Correlaties en regressies tussen blootstelling aan sexy media op T1 en de permissiviteit ten aanzien van seks op T2

	Libido T2		Permissieve seksuele attitudes T2	
	<i>r</i>	β	<i>r</i>	β
Seksinfo op internet plaatsen T1	.23*	.10	.23*	.20*
Internet als infobron voor seks T1	.43***	.25***	.13	.07
Online communicatie over seks met vrienden T1	.38***	.14	.13	.06
Online communicatie over seks met anderen T1	.25*	.06	-.00	-.08

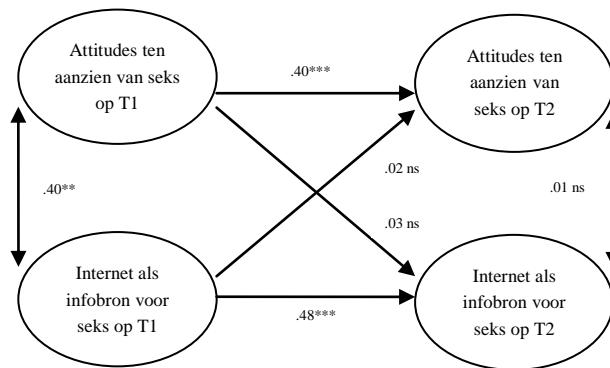
* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$.

Het regressiemodel met blootstelling aan seksueel getinte media op T1 bleek een significante predictor te zijn voor de sterkte van het libido op T2, bovenop de controlevariabelen [$F(4,91) = 6.93, p < .001, \Delta R^2 = .16$]. De unieke predictor van een sterker libido op T2 bleek de mate dat men internet als infobron voor seks gebruikt. Bij een tweede regressieanalyse, vonden we dat de predictoren op T1 de permissiviteit van de seksuele attitudes op T2 niet significant voorspelden, bovenop de controlevariabelen [$F(4,91) = 1.65, ns, \Delta R^2 = .05$]. Enkel de mate waarin men seksuele informatie op het internet plaatste op T1 was een randsignificante predictor voor de mate waarin men op T2 permissieve attitudes heeft ten aanzien van seks.

Het verband tussen permissieve seksuele attitudes op Meetmoment 1 en blootstelling aan sexy media op Meetmoment 2. De partiële correlaties toonden aan dat permissieve attitudes op T1 samenhangen met een frequenter gebruik van het internet als informatiebron voor seks ($r = .24, p < .05$) en met meer blootstelling aan porno ($r = .28, p < .01$) op T2. Aangezien er slechts één predictor is op T1, zijn geen regressie-analyses nodig voor deze hypothese.

Om de richting van het verband tussen de mate waarin men permissieve attitudes heeft ten aanzien van seks en de mate waarin men zich blootstelt aan sexy media te onderzoeken, maakten we gebruik van een cross-lagged model in Mplus 7.11. Door het gebruik van dit soort analyse werd het mogelijk om bidirectionele effecten over één jaar tijd te meten, waarbij we controleerden voor within-time effecten en de stabiliteit van de gemeten variabelen. De modelfit werd geëvalueerd aan de hand van de chi-kwadraat (χ^2), de Comparative Fit Index (CFI), de Standardized Root Mean Square Residual (SRMR) en de Root Mean Square Error of Approximation (RMSEA). Het model met internet gebruiken als infobron en permissieve

attitudes (Figuur 2) pastte goed bij de data ($\chi^2 = 1.77$, $df = 6$; CFI = 1.00; SRMR = .02; RMSEA = .00). Na controle voor de stabiliteit van permissieve seksuele attitudes en de mate waarin men het internet gebruikt als infobron voor seks en voor de within time verbanden, werd géén evidentie voor cross-lagged verbanden gevonden. De stabiliteit van permissieve attitudes in dit model is relatief hoog, en biedt meteen een antwoord op Onderzoeksvraag 5a.

Figuur 2. Cross-lagged model tussen internet als infobron voor seks en seksuele permissiviteit bij Vlaamse jongeren.

Het verband tussen blootstelling aan sexy media op T1 en de seksuele ervaring op T2. Om deze verbanden te onderzoeken werd er opnieuw gebruik gemaakt van partiële correlaties en regressieanalyses. In Tabel 3 worden de correlaties en regressie-analyses weergegeven.

Tabel 3

Correlaties en regressies tussen blootstelling aan sexy media en de seksuele ervaring op T2

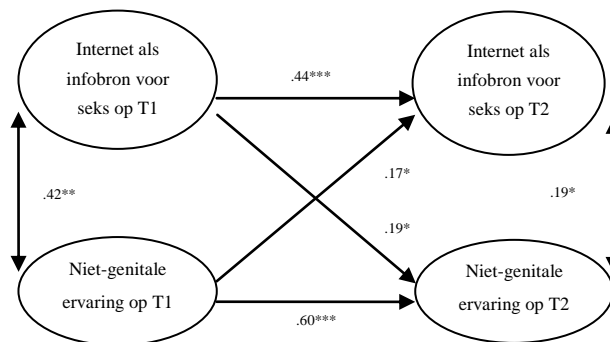
	Niet-genitale seksuele ervaring T2		Genitale seksuele ervaring T2	
	<i>r</i>	β	<i>r</i>	β
Seksinfo op internet plaatsen T1	.32***	.17*	.15	.01
Internet als infobron voor seks T1	.46***	.27***	.39***	.20*
Online communicatie over seks met vrienden T1	.38***	.12	.43***	.29***
Online communicatie over seks met anderen T1	.17	-.03	.02	-.17*

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$.

Niet-genitale seksuele ervaring. Het regressiemodel met blootstelling aan seksueel getinte media op T1 bleek een significante predictor te zijn voor de mate waarin men op T2 ervaring heeft met niet-genitale seks, bovenop de controlevariabelen [$F(4,91) = 8.89$, $p < .001$,

$\Delta R^2 = .16$]. We vonden dat de mate waarin men het internet gebruikt als informatiebron voor seks en de mate waarin men seksuele informatie op het internet plaatst, significante predictoren zijn van de mate waarin men ervaring heeft met niet-genitale seksuele ervaringen.

Om het cross-lagged model te toetsen werd er opnieuw gebruik gemaakt van Mplus 7.11. Het model met internet gebruiken als informatiebron en de mate waarin men ervaring heeft met niet-genitale seksuele ervaring paste goed bij de data ($\chi^2 = 4.96$, $df = 7$; CFI = 1.00; SRMR = .02; RMSEA = .00). Na controle voor de stabiliteiten en voor de within time verbanden tussen deze variabelen op T1 en T2, werd er evidentie gevonden voor de cross-lagged verbanden over een periode van één jaar. In Figuur 3 worden deze bevindingen schematisch voorgesteld.

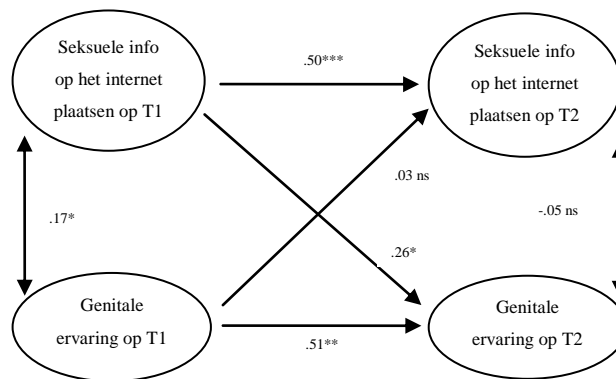

Figuur 3. Cross-lagged model tussen de mate waarin men het internet als informatiebron gebruikt voor seks en de mate waarin men ervaring heeft met niet-genitale seks.

Genitale seksuele ervaring. Het regressiemodel met blootstelling aan seksueel getinte media op T1 bleek een significante predictor te zijn voor de mate waarin men op T2 ervaring heeft met genitale seks [$F(4,91) = 7.99$, $p < .001$, $\Delta R^2 = .14$]. De mate waarin men het internet gebruikt als informatiebron voor seks en de mate waarin men online communiceert met vrienden over seks, bleken significante predictoren te zijn van de mate waarin men ervaring heeft met genitale seksuele ervaringen.

Opnieuw werd gebruik gemaakt van Mplus om het cross-lagged model te toetsen. Het model met daarin de mate dat men seksuele informatie op het internet plaatst en de mate waarin men ervaring heeft met niet-genitale seksuele ervaring bleek een goede fit te hebben met de data ($\chi^2 = 3.20$, $df = 8$; CFI = 1.00; SRMR = .02; RMSEA = .00). Na controle voor de stabiliteit van beide variabelen en voor de within time verbanden tussen deze variabelen op T1 en T2, werd er evidentie gevonden voor slechts één cross-lagged verband over een periode van één jaar. Zo vonden we dat jongeren die veel seksuele info op het internet plaatsen op T1, ook meer ervaring hebben met genitale seks op T2. In Figuur 4 werden de bevindingen schematisch voorgesteld.

Figuur 4. Cross-lagged model tussen de mate waarin men seksuele informatie op het internet plaatst en de mate waarin men ervaring heeft met genitale seksuele gedragingen.

Verband met leeftijd eerste niet-genitale ervaring. Om de invloed na te gaan van de mate waarin men werd blootgesteld aan sexy media op T1, op de leeftijd waarop men voor het eerst ervaring heeft met niet-genitale seksuele ervaringen op T2 te onderzoeken werden partiële correlaties en regressieanalyses uitgevoerd. De resultaten van deze analyses zijn terug te vinden in Tabel 4. Er werd geen evidentie gevonden voor het regressiemodel waarbij blootstelling aan sexy media op T1 een significante predictor bleek te zijn voor de leeftijd waarop men voor het eerst ervaring had met niet-genitale seks [$F(4,80) = 0.18, ns$].

Tabel 4

Correlaties en regressies tussen blootstelling aan sexy media op T1 en de leeftijd van de eerste seksuele ervaring op T2

	Leeftijd eerst niet-genitale seksuele ervaring T2		Leeftijd eerste genitale seksuele ervaring T2	
	<i>r</i>	β	<i>r</i>	B
Seksinfo op internet plaatsen T1	-.04	.02	-.46***	-.24
Internet als infobron voor seks T1	-.12	-.08	-.36*	-.14
Online communicatie over seks met vrienden T1	-.09	-.01	-.36*	..03
Online communicatie over seks met anderen T1	-.07	-.01	-.14	.08

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$.

Leeftijd eerste genitale ervaring. We vonden dat de blootstelling aan sexy media evenmin de leeftijd van de eerste genitale ervaring voorspelt [$F(4,41) = 0.62, ns$].

Timing van niet-genitale seksuele ervaring. We vonden dat de blootstelling aan sexy media op T1 geen significante voorspeller is van de timing van niet-genitale seksuele ervaring had [$F(4,80) = 0.45, ns$]. Uit Tabel 5 kunnen we afleiden dat er inderdaad geen specifieke aspecten zijn van de blootstelling aan sexy media die de timing van niet-genitale seks voorspellen.

Tabel 5

Correlaties en regressies tussen blootstelling aan sexy media en de timing van de eerste niet-genitale en genitale seksuele ervaringen

	Timing eerste niet-genitale seksuele ervaring T2		Leeftijd eerste genitale seksuele ervaring T2	
	<i>r</i>	β	<i>r</i>	B
Seksinfo op internet plaatsen T1	-.12	-.02	-.29*	-.13
Internet als infobron voor seks T1	-.16	-.05	-.24	.00
Online communicatie over seks met vrienden T1	-.18	-.09	-.20	.29
Online communicatie over seks met anderen T1	-.07	.05	-.37*	-.23

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$.

Timing genitale seksuele ervaring. Blootstelling aan sexy media op T1 is ook geen significante voorspeller van de timing van de eerste genitale ervaring [$F(4,41) = 1.34, ns$]. We vonden enkel randsignificante negatieve correlaties tussen de mate waarin men seksuele informatie op het internet plaatst en de mate waarin men online met vreemden communiceert over seks en de timing van genitale seksuele ervaring.

Verband tussen seksuele ervaring op T1 en het gebruik van internet als bron van informatie over seks op T2. Om deze onderzoeksvraag te toetsen werd er opnieuw gebruik gemaakt van partiële correlaties en regressieanalyses. De resultaten hiervan zijn terug te vinden in Tabel 6.

Tabel 6

Correlaties en regressies tussen seksuele ervaring op T1 en de blootstelling aan sexy media op T2

	Internet als infobron voor seks op T2		Confrontatie met porno op T2	
	<i>r</i>	β	<i>r</i>	β
Niet-genitale seksuele ervaring	.35***	.54***	.32***	.35*
Genitale seksuele ervaring	.08	-.27	.21*	.01

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$.

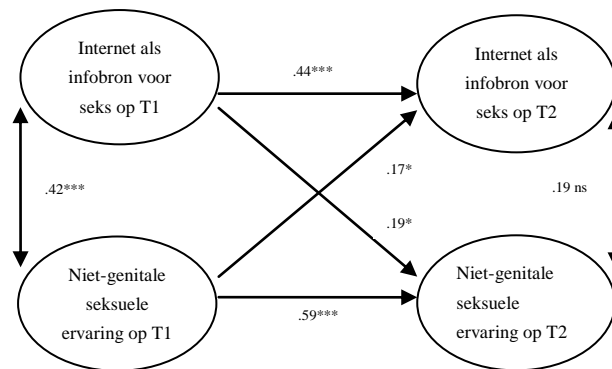
We vonden dat seksuele ervaring op T1 een significante voorspeller is van de mate waarin men internet als bron van informatie voor seks gebruikt [$F(2,93) = 8.72, p < .001, \Delta R^2 = .11$]. Enkel niet-genitale seksuele ervaring op T1 was een significante predictor is van de mate waarin men op T2 het internet als informatiebron voor seks gebruikt.

Verband tussen genitale en niet-genitale seksuele ervaringen op T1 en de mate waarin men op T2 naar porno kijkt.

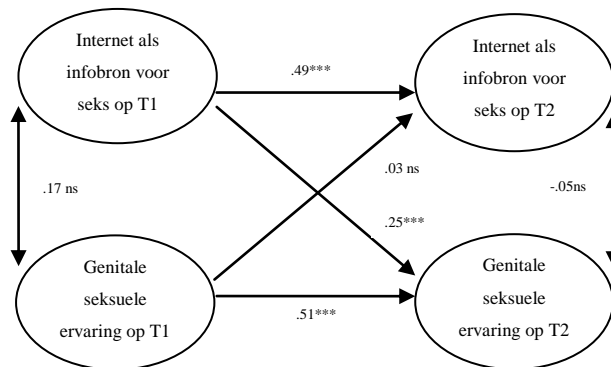
We vonden dat seksuele ervaring op T1 een significante voorspeller is van de mate waarin men zich op T2 blootstelt aan porno [$F(2,93) = 5.12, p < .01, \Delta R^2 = .08$]. Enkel niet-genitale seksuele ervaring op T1 bleek een significante predictor van de mate waarin men zich op T2 blootstelde aan pornografisch materiaal via het internet of televisie.

Verband tussen seksuele ervaring op T1 en blootstelling aan sexy media op T2.

Om een cross-lagged analyse te verrichten, maakten we opnieuw gebruik van Mplus 7.11. Het model met daarin de mate dat men internet gebruikt als infobron voor seks en de mate waarin men ervaring heeft met niet-genitale seks bleek een perfecte fit te hebben met de data ($\chi^2(7) = 4.96; CFI = 1.00; SRMR = .02; RMSEA = .00$). We vonden na controle voor de stabiliteit van beide variabelen en voor de within time verbanden tussen deze variabelen op T1 en T2, evidentie voor beide cross-lagged verbanden over een periode van één jaar. Hieruit kunnen we afleiden dat frequenter gebruik van het internet als infobron voor seks leidt tot meer ervaring met niet-genitale seks en hetzelfde verband geldt ook in de andere richting.

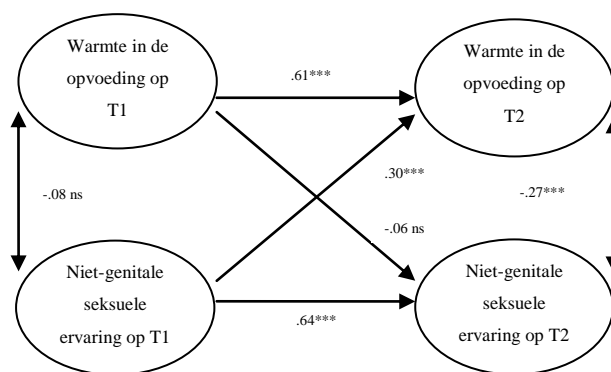
Figuur 5. Cross-lagged model tussen de mate waarin men het internet als infobron voor seks gebruikt en de mate waarin men ervaring heeft met niet-genitale seks.

Figuur 6. Cross-lagged model tussen de mate waarin men het internet als infobron voor seks gebruikt en de mate waarin men ervaring heeft met genitale seks.

Wat genitale ervaring betreft vonden we via Mplus een goede fit tussen het model en de data [$\chi^2 = 3.20$, $df = 8$; CFI = 1.00; SRMR = .02; RMSEA = .00]. Na controle voor de stabiliteit van beide variabelen en voor de within time verbanden tussen deze variabelen op T1 en T2, vonden we evidentie voor slechts één cross-lagged verband over een periode van één jaar. Frequent gebruik van het internet als infobron voor seks, leidde tot meer ervaring met genitale seks.

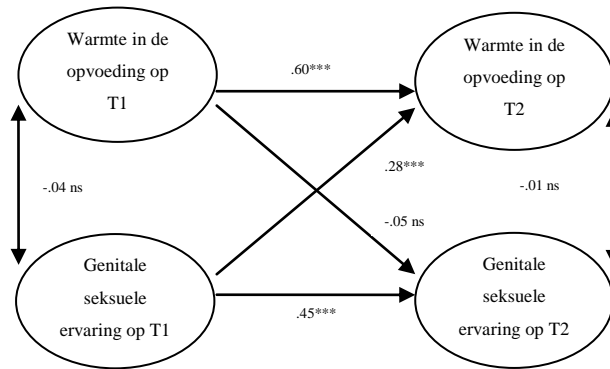
Het verband tussen de opvoedingstijl en de seksuele ervaring. Ook deze onderzoeksvraag vergt structurele vergelijkingsmodellen en werd net als voorgaande onderzoeksvragen uitgevoerd met het statistische programma Mplus 7.11. Voor het model met warmte en niet-genitale ervaring vonden we een goede fit van het model met de data [$\chi^2(6) = 2.61$; CFI = 1.00; SRMR = .02; RMSEA = .00]. In onderstaande Figuur 5 vinden we een weergave van dit model.

Figuur 7. Cross-lagged model tussen de mate waarin de jongere warmte van de ouders ervaart en de mate waarin de jongere ervaring heeft met niet-genitale seks.

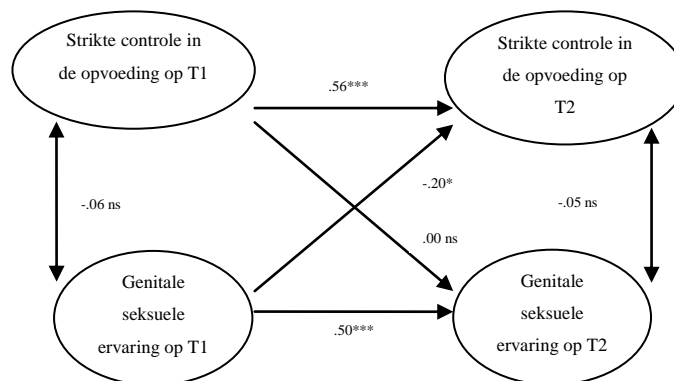
Na controle voor stabiliteiten en within-time verbanden, vonden we evidentie dat meer ervaring met niet-genitale seks, ervoor zorgt dat men één jaar later ook meer warmte ervaart in de opvoeding. Er werd echter geen significant verband gevonden tussen de mate waarin men op T1 warmte van de ouders ervaart en de mate waarin men ervaring heeft met niet-genitale seks.

Ook het model met de mate waarin men warmte ervaart in de opvoeding en de mate waarin men ervaring heeft met genitale seks vertoont een goede fit [$\chi^2(9) = 6.49$; CFI = 1.00; SRMR = .05; RMSEA = .00]. Na controle voor de stabiliteiten en de within time verbanden op T1 en T2 vonden we evidentie voor slechts één cross-lagged. We zagen dat veel ervaring met genitale seks samengaat met meer warmte in de opvoeding één jaar later.

Figuur 8. Cross-lagged model tussen de mate waarin de jongere warmte van de ouders ervaart en de mate waarin de jongere ervaring heeft met genitale seks.

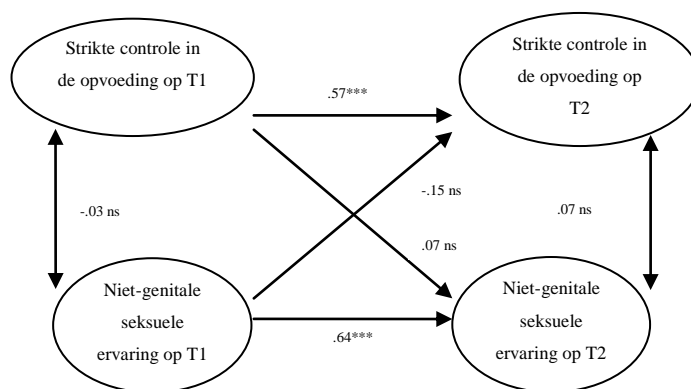
Ook het model met de mate waarin men strikte controle ervaart in de opvoeding en de mate waarin men ervaring heeft met genitale seks vertoont een goede fit [$\chi^2(10) = 10.37$; CFI = 1.00; SRMR = .08; RMSEA = .02].

Figuur 9. Cross-lagged model tussen de mate waarin de jongere strikte controle van de ouders ervaart en de mate waarin de jongere ervaring heeft met genitale seks.

In deze analyse werd na controle voor de stabiliteiten en de within time verbanden evidentie gevonden één cross-lagged negatief verband tussen de mate waarin men ervaring heeft met genitale seks en de mate waarin men één jaar later strikte controle ervaart. We vonden daarnaast een nulverband tussen de strikte controle door de ouders op T1 vertoont en de mate waarin men ervaring heeft met genitale seks op T2.

Ook het model met de mate waarin men strikte controle ervaart in de opvoeding en de mate waarin men ervaring heeft met niet-genitale seks vertoont een goede fit [$\chi^2(7) = 7.59$; CFI = 1.00; SRMR = .06; RMSEA = .03]. We vonden enkel evidentie voor de stabiliteit van de mate waarin men strikte controle ervaart en de mate waarin men niet-genitale ervaring heeft over de tijd van één jaar heen. Er werd geen evidentie gevonden voor significante within time verbanden of cross-lagged verbanden.

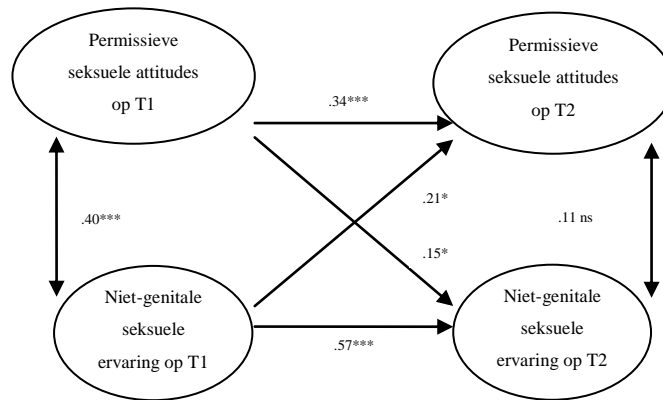

Figuur 10. Cross-lagged model tussen de mate waarin de jongere strikte controle van de ouders ervaart en de mate waarin de jongere ervaring heeft met niet-genitale seks.

Het verband tussen permissieve attitudes op T1 en seksuele ervaring, seksuele onset, timing en de seksuele carrière. Om deze onderzoeksvraag te toetsen, werden vijf verschillende regressieanalyses uitgevoerd. Bij geen van deze analyses werd er een significant effect van permissieve attitudes gevonden (β 's tussen -.09 en .18, *ns*). De mate waarin men op T1 permissieve attitudes had ten aanzien van seks had geen significante invloed op de leeftijd waarop men voor het eerst ervaring had met genitale en niet-genitale seks, de timing van zowel genitale als niet-genitale ervaring en de sequens waarin de seksuele carrière zich ontwikkelt.

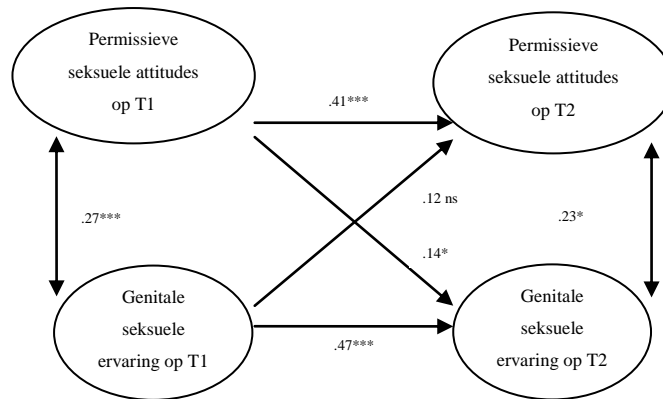
Aan de hand van Mplus werden cross-lagged modellen getoetst tussen seksuele ervaring en permissieve seksuele attitudes. Het model met permissieve seksuele attitudes en ervaring met niet-genitale seks vertoonde een goede fit [$\chi^2(5) = 6.22$; CFI = .99; SRMR = .04; RMSEA = .05]. Na controle voor de stabiliteit van beide variabelen en de within time verbanden op T1 en T2, werd er evidentie gevonden voor een significant positief cross-lagged verband tussen de

mate waarin men permissieve seksuele attitudes heeft op T1 en de mate waarin men ervaring heeft met niet-genitale seks op T2. Anderzijds vonden we ook dat hoe meer ervaring men heeft met niet-genitale seks, hoe permissiever de attitudes ten opzichte van seks één jaar later.

Figuur 11. Cross-lagged model tussen de mate waarin men permissieve seksuele attitudes heeft en de mate waarin de jongere ervaring heeft met niet-genitale seks.

Het model met als variabelen de mate waarin men permissieve seksuele attitudes heeft en de mate waarin men ervaring heeft met genitale seks vertoont een goede fit [$\chi^2(5) = 4.08$; CFI = 1.00; SRMR = .03; RMSEA = .00].

Figuur 12. Cross-lagged model tussen de mate waarin men permissieve seksuele attitudes heeft en de mate waarin de jongere ervaring heeft met genitale seks.

Ook in deze analyse werd er evidentie gevonden voor de stabiliteit van beide variabelen. Daarnaast vonden we een klein positief cross-lagged verband tussen de mate waarin men permissieve attitudes heeft ten aanzien van seks op T1 en de mate waarin men ervaring heeft met genitale seks op T2.

Seksuele attitudes als mediator tussen blootstelling aan seksuele media en seksuele ervaring. Om bovenstaande onderzoeksvraag te toetsen maakten we gebruik van een statistische procedure beschreven door Baron en Kenny (1986) en van Holmbeck (1997). Eerst beslisten we op basis van de partiële correlaties in Tabellen 1-3 hierboven welke mediaties zinvol zijn om te toetsen, namelijk wanneer alle bivariate correlaties tussen een onafhankelijke en afhankelijke variabele en een mediator significant zijn. Daaruit bleek dat enkel effecten van het internet gebruiken als informatiebron voor seks op T1 en de seksuele ervaring op T2 (genitaal en niet-genitaal) zinvol waren om te toetsen, met daarbij permissieve seksuele attitudes op T1 als mediator. Vervolgens voerden we drie opeenvolgende regressieanalyses uit. Ten eerste gingen we de regressie na tussen de afhankelijke en de onafhankelijke variabele. Ten tweede werd de regressie tussen de mediator en de onafhankelijke variabele onderzocht. Waarna het verband tussen de mediator en de afhankelijke variabele bepaald werd, gecontroleerd voor de onafhankelijke variabele. Tot slot werd het verband bepaald tussen de onafhankelijke en de afhankelijke variabele, gecontroleerd voor de mediator. Om te bepalen of het indirect effect significant was, werd de Sobel-test berekend (Preacher & Leonardelli, 2001). In deze analyses werd de seksuele ervaring opgesplitst in genitale en niet-genitale seksuele ervaring. Tabel 7 toont de resultaten.

Tabel 7

Permissieve attitudes (T1) als mediator tussen internet als informatiebron voor seks (T1) en seksuele ervaring (T2)

Mediator	Afhankelijke variabelen	Stap 1	Stap 2	Stap 3	Stap 4	Sobel- <i>t</i>	<i>R</i> ²
Permissieve attitudes T1	Niet-genitale ervaring T2	.39***	.37***	.20*	.31***	2.11*	.55***
	Genitale ervaring T2	.31***	.37***	.12	.27***	1.29	.50***

Noot. stap 1 = pad van de onafhankelijke naar de afhankelijke variabele, stap 2 = pad van de onafhankelijke variabele naar de mediator, stap 3 = pad van de mediator naar de afhankelijke variabele, stap 4 = pad 1 met uitzuivering van de mediator.

*p < .05. **p < .01. ***p < .001.

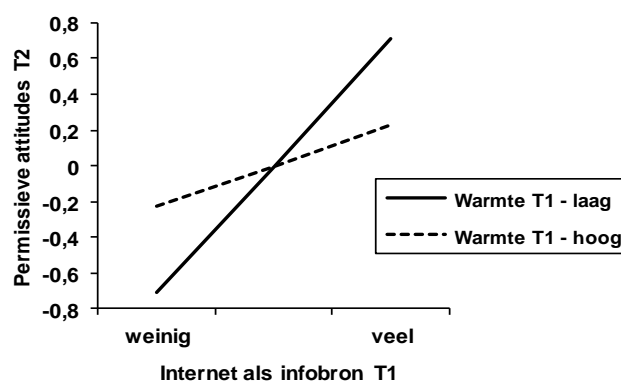
We vonden een sterk positief effect van de mate waarin men het internet als infobron voor seks gebruikt op de genitale en niet-genitale ervaring. Daarnaast vonden we ook een sterk positief verband tussen de mate waarin men het internet als bron van informatie voor seks gebruikt op de mate waarin men permissieve seksuele attitudes heeft, alsook een sterk positief effect van permissieve attitudes op de niet-genitale seksuele ervaring, maar niet op de genitale seksuele ervaring. De Sobel-test was enkel significant in de predictie van niet-genitale ervaring, dus permissieve attitudes mediëren significant het effect van het internet gebruiken als informatiebron en meer niet-genitale ervaring een jaar later. Tot slot bleek in Stap 4 echter dat

er nog een sterk positief verband overbleef tussen de mate waarin men het internet als infobron voor seks gebruikte en de mate waarin men ervaring had met niet-genitale seks, na controle voor de mediator. Er is dus sprake van partiële mediatie, waarbij het mediatie-effect zich enkel voordoet in het geval van niet-genitale seks.

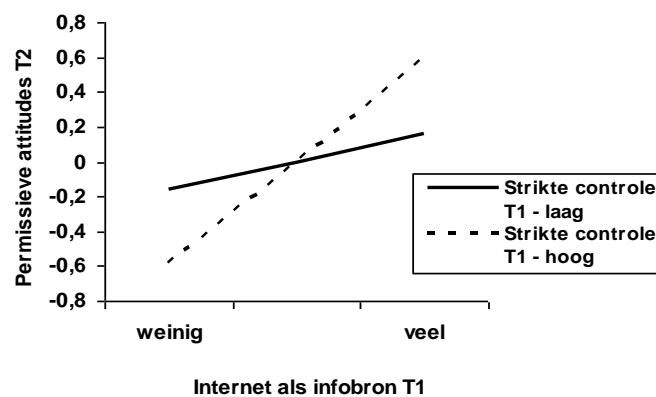
Warmte en controle als moderatoren van de invloed van het bekijken van sexy media op permissieve seksuele attitudes. De veronderstelde moderator in bovenstaande onderzoeksvraag is de opvoedingsstijl van de ouders en omvat warmte en strikte controle. Om moderatie door een continue moderator te toetsen werd er gebruik gemaakt van een hiërarchische regressie-analyse (Aiken & West, 1991; Jaccard & Turrisi, 2003). Eerst werd de onafhankelijke variabele en moderator gecentreerd en werd de productterm berekend. Daarna werd een regressieanalyse uitgevoerd met in het eerste model de controlevariabelen leeftijd, geslacht en het al dan niet hebben van een romantische relatie. In het tweede model werden de hoofdeffecten toegevoegd en tot slot werd het interactie-effect in het derde model getoetst aan de hand van de productterm. Indien de interactie significant was, werd de interpretatie ervan gedaan aan de hand van de plot van regressie in hoog- en laaggroepen (Cohen & Cohen, 1983).

Om deze onderzoeksvraag te toetsen werden in totaal acht mogelijke interacties getoetst. We vonden een randsignificante interactie tussen ouderlijke warmte en de mate waarin men internet als informatiebron voor seks gebruikt op T1 in de voorspelling van de permissieve seksuele attitudes op T2 ($\beta = -.18$; $p < .07$; Figuur 13). Als de ouderlijke warmte op T1 laag was ($-1 SD$), dan was er een sterk verband tussen internet als informatiebron gebruiken voor seks op T1 en permissieve seksuele attitudes op T2 ($.71$, $p < .01$), maar als de ouderlijke warmte erg hoog was ($+1 SD$), was dit verband niet significant ($\beta = .23$, ns).

Figuur 13. Interactie tussen warmte en internet gebruiken als infobron gebruikte voor seks in de voorspelling permissieve seksuele attitudes.

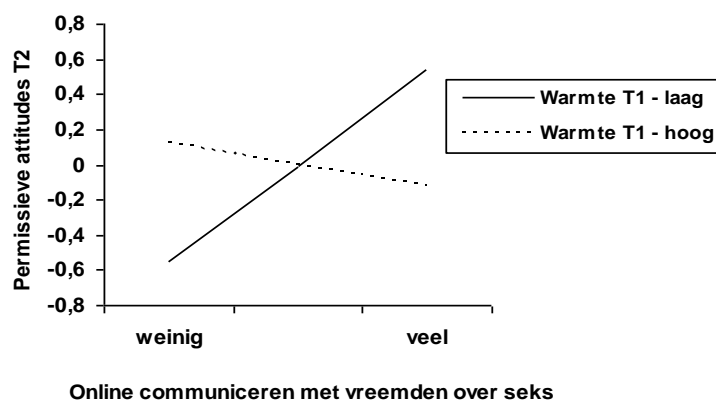
Daarnaast vonden we een significante interactie tussen strikte controle van de ouders en internet gebruiken als informatiebron voor seks op T1 in de voorspelling van permissieve attitudes op T2 ($\beta = .23$; $p < .05$; Figuur 14). Als de strikte controle door de ouders op T1 laag is ($-1 SD$), dan werd er geen verband gevonden tussen de mate waarin men internet als informatiebron gebruikt op T1 en de permissieve attitudes op T2 ($-.16$, *ns*) en als de strikte controle door de ouders erg hoog is ($+1 SD$), vonden we dat internet als infobron voor seks gebruiken op T1 een voorspeller was van de permissieve seksuele attitudes op T2 ($.59$, $p < .05$).

Figuur 14. Interactie tussen strikte controle en internet gebruiken als infobron gebruikte voor seks in de voorspelling permissieve seksuele attitudes.

We vonden geen significante interactie tussen ouderlijke warmte en de mate waarin men seksuele informatie in het internet plaatste op T1 in de voorspelling van de permissieve seksuele attitudes op T2 ($\beta = -.11$; $p > .10$). We vonden voor het zelfde verband ook geen significant interactie met de strikte controle van de ouders ($\beta = -.01$; $p > .10$). We vonden geen significante interactie tussen ouderlijke warmte en de mate waarin men online communiceert over seks met vrienden op T1 in de voorspelling van de permissieve seksuele attitudes op T2 ($\beta = -.07$; $p > .10$). We vonden voor ditzelfde verband ook geen significante interactie met strikte controle ($\beta = .14$; $p > .10$).

We vonden wel een significante interactie tussen ouderlijke warmte en de mate waarin men online communiceert over seks met vreemden op T1 in de voorspelling van de permissieve seksuele attitudes op T2 ($\beta = -.24$; $p < .05$). Als de ouderlijke warmte op T1 laag was ($-1 SD$), dan was er een sterk positief verband tussen online communicatie met vreemden over seks op T1 en permissieve seksuele attitudes op T2 ($\beta = .55$, $p = .05$), maar als de ouderlijke warmte erg hoog was ($+1 SD$), was dit verband niet significant ($\beta = -.12$, $p > .10$).

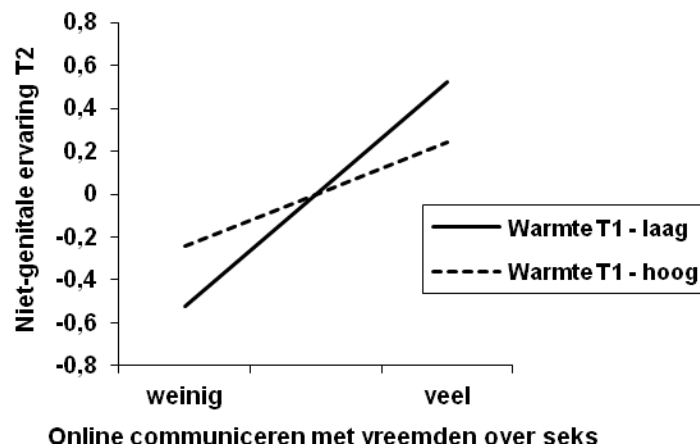

Figuur 15. Interactie tussen ouderlijke warmte en online communiceren met vreemden over seks in de voorspelling van permissieve seksuele attitudes op T2.

In tegenstelling tot de voorgaande interactie, vonden we geen significante interactie tussen strikte controle en de mate waarin men online communiceert met vreemden over seks op T1 in de voorspelling van de permissieve seksuele attitudes op T2 ($\beta = .09$; $p > .10$).

Warmte en strikte controle als moderatoren van de invloed van sexy media bekijken op de seksuele ervaring. Voor het uitvoeren van deze moderatie-analyses, werd er op dezelfde wijze te werk gegaan als in voorgaande onderzoeksvraag. Warmte en strikte controle waren de moderatoren, en genitale en niet-genitale ervaring de afhankelijke variabelen. Als onafhankelijke variabelen bekeken we internet gebruiken als informatiebron, seksuele info op het internet plaatsen en online communicatie met vrienden en vreemden. Om het moderatie-effect van ouderlijke warmte op de invloed die sexy media heeft op de niet-genitale ervaring te onderzoeken, werden er vier interacties getoetst. Hierbij werd enkel een significante interactie gevonden tussen ouderlijke warmte en de mate waarin men online communiceert met vreemden over seks op T1 in de voorspelling van de niet-genitale seksuele ervaring ($\beta = -.18$; $p < .05$; zie Figuur 16). Als er veel warmte was in het gezin (+1 *SD*) was er geen significante invloed van online communicatie over seks met vreemden op niet-genitale ervaring ($\beta = .24$; *ns*). Als er weinig warmte was (-1 *SD*), had online communicatie met vreemden over seks een relatief sterkere invloed op niet-genitale ervaring ($\beta = .52$; $p < .07$).

De andere interacties met ouderlijke warmte als moderator en de mate waarin men het internet als infobron voor seks gebruikte ($\beta = -.04$; $p > .10$), de mate waarin men seksuele informatie in het internet plaatste ($\beta = -.07$; $p > .10$) en de mate waarin men online communiceert met vrienden over seks ($\beta = .01$; $p > .10$) als predictoren voor de niet-genitale ervaring waren niet significant.

Figuur 16. Interactie tussen ouderlijke warmte en online communicatie met vreemden over seks op T1 in de voorspelling van niet-genitale seksuele ervaring op T2.

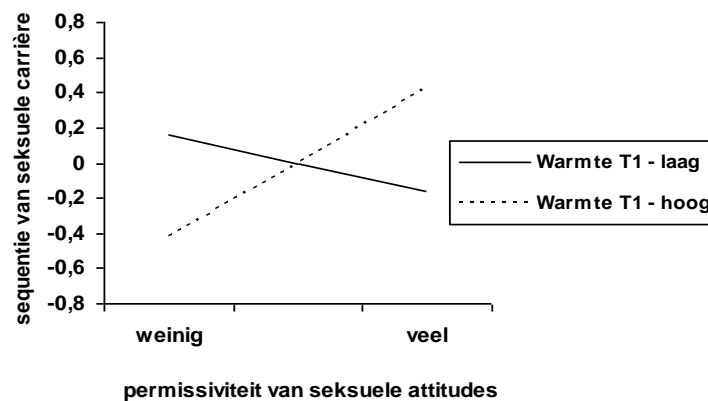
Om het moderatie-effect van ouderlijke warmte op de invloed die sexy media heeft op de genitale ervaring te onderzoeken, werden er opnieuw vier interacties getoetst en werd opnieuw slechts één randsignificante interactie gevonden. Deze interactie was opnieuw tussen ouderlijke warmte en de mate waarin men online communiceert met vreemden over seks op T1 in de voorspelling van genitale seksuele ervaring ($\beta = -.15; p < .09$). Analoog aan bovenstaande interactie vonden we dat als de ouderlijke warmte op T1 laag was ($-1 SD$), dan was er een geen significant verband was tussen online communiceren met vreemden over seks op T1 en de genitale seksuele ervaring op T2 ($.24, ns$), als de ouderlijke warmte erg hoog was ($+1 SD$), vonden we een positief significant verband ($\beta = .45, p < .05$). De andere interacties met ouderlijke warmte als moderator en de mate waarin men het internet gebruikt als informatiebron ($\beta = -.05; p > .10$), de mate waarin men seksuele informatie op het internet plaatst ($\beta = -.05; p > .10$), de mate waarin men online communiceert over seks met vrienden ($\beta = -.04; p > .10$) en met vreemden ($\beta = -.15; p > .10$) als predictoren voor de genitale ervaring op T2.

Als we dan het moderatie-effect van strikte controle op de invloed die sexy media heeft op de seksuele ervaring onderzochten, werden er acht interacties uitgevoerd. Geen enkel van deze interacties was significant.

Warmte en strikte controle als moderatoren van de invloed tussen permissieve seksuele attitudes en de seksuele ervaring. Voor het uitvoeren van deze moderatie-analyses, werd er opnieuw gebruik gemaakt van dezelfde werkwijze als in voorgaande onderzoeksvragen. Warmte en strikte controle waren de moderatoren, de seksuele carrière als afhankelijke variabele en de mate waarin men permissieve attitudes heeft op T1 als onafhankelijke variabele. Met betrekking tot ouderlijke warmte, werden er zeven interacties uitgevoerd.

Hieruit vonden we geen significante interacties tussen de ouderlijke warmte en de permissieve attitudes op T1 in de voorspelling van de mate waarin men niet-genitale ($\beta = .06; p > .10$) en genitale seksuele ervaring heeft ($\beta = -.01; p > .10$), de leeftijd van de eerste niet-genitale ($\beta = -.12; p > .10$) en genitale ervaring ($\beta = -.15; p > .10$) en de timing van de eerste niet-genitale ($\beta = -.09; p > .10$) en genitale ervaring ($\beta = -.17; p > .10$).

We vonden wel een significante interactie de tussen de ouderlijke warmte en de permissieve attitudes in de voorspelling van de sequens waarin de verschillende stappen in de seksuele carrière zich voordoen ($\beta = .21; p < .05$; Figuur 17). Als de ouderlijke warmte op T1 laag was (-1 *SD*), dan voorspelden permissieve seksuele attitudes op T1 niet de sequens waarin de seksuele carrière verloopt ($\beta = -.16, p > .10$), als de ouderlijke warmte erg hoog was (+1 *SD*), voorspelden permissieve seksuele attitudes een meer niet-lineaire sequens van de seksuele carrière ($\beta = .42, p = .10$).

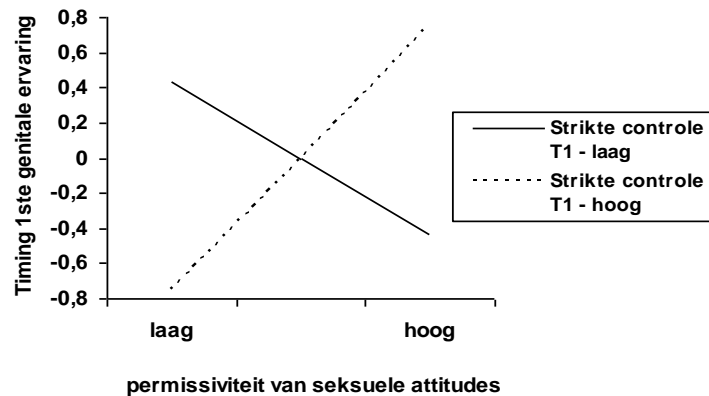

Figuur 17. Interactie tussen ouderlijke warmte en de permissiviteit van de seksuele attitudes op T1 in de voorspelling van de sequentie waarin de verschillende stappen in de seksuele carrière verlopen.

Als we dan de moderatie-effecten voor de strikte controle door de ouders willen onderzoeken, moeten we opnieuw zeven interacties onderzoeken. Hieruit vonden we geen significante interacties tussen strikte controle en de permissieve attitudes op T1 in de voorspelling van de mate waarin men niet-genitale ($\beta = -.04; p > .10$) en genitale seksuele ervaring heeft ($\beta = -.01; p > .10$), de leeftijd van de eerste niet-genitale ($\beta = .08; p > .10$) en genitale ervaring ($\beta = .04; p > .10$) en de timing van de eerste niet-genitale ($\beta = .06; p > .10$) en de sequens van de seksuele carrière ($\beta = -.11; p > .10$).

We vonden wel één significante interactie de tussen strikte controle in de opvoeding en de permissieve attitudes in de voorspelling van de timing van de eerste genitale ervaring ($\beta = .36; p < .00$). Als de strikte controle door de ouders op T1 laag was (-1 *SD*), dan was er een negatief verband tussen de permissiviteit van de seksuele attitudes op T1 en een vroegere timing van de

eerste genitale ervaring ($-.43, p > .10$), als de strikte controle erg hoog was ($+1 SD$), vonden we gezien de kleine sample een randsignificant positief verband, permissieve attitudes voorspelden in dit geval een later timing van de genitale ervaring ($\beta = .75, p = .07$).

Figuur 18. Interactie tussen strikte controle in de opvoeding op T1 in de voorspelling van de timing van de eerste genitale ervaring.

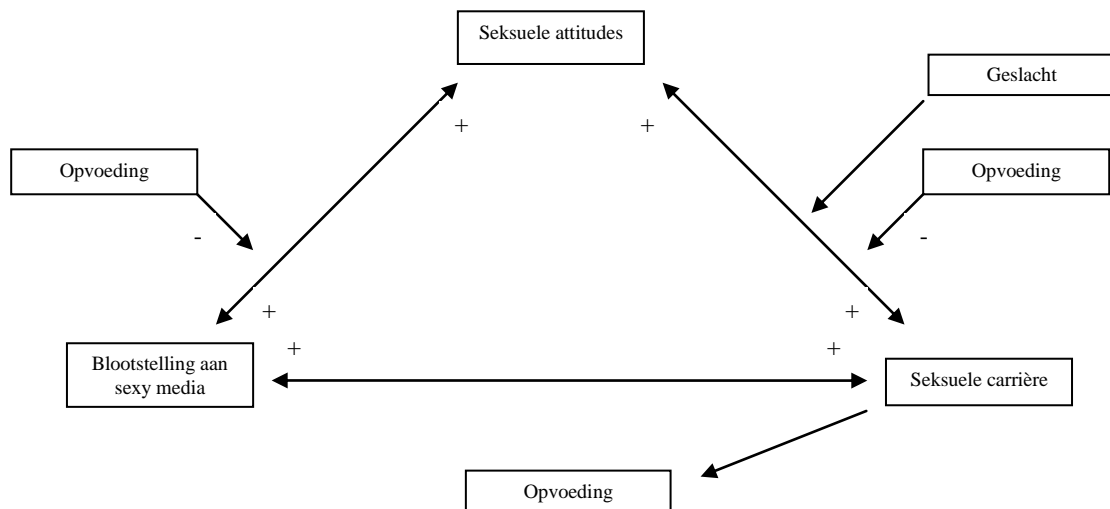
Geslacht als moderator van invloed van sexy media T1 op seksuele attitudes T2. In bovenstaande onderzoeksvraag betreft de moderator geslacht een categorische variabele. Dit hebben we getoetst door de partiële correlaties tussen de predictoren en de mate waarin men permissieve seksuele attitudes heeft, bij jongens en meisjes met elkaar te vergelijken aan de hand van z -scores. De onafhankelijke variabele, blootstelling aan sexy media op T1, bestaat uit de mate dat men internet gebruikt als infobron, de mate dat men seksuele info op het web plaatst, en de mate dat men met vrienden en vreemden online communiceert over seks. Geen van deze vier paren correlaties verschilde significant van elkaar (z tussen $.20$ en $.80, ns$).

Geslacht als moderator van de invloed van permissieve seksuele attitudes op de seksuele carrière. Permissieve seksuele attitudes op T1 werden partieel gecorreleerd met ervaring, leeftijd en timing van niet-genitale en genitale seks en de sequens van de seksuele carrière op T2. Van deze zeven paar correlaties bij jongens en meisjes, was er in één geval een significant verschil. Het verband tussen de mate waarin men permissieve seksuele attitudes heeft op T1 en de leeftijd waarop men voor het eerst ervaring heeft met genitale seks bedroeg bij meisjes $r = -.38 (p < .05)$ bedroeg en bij jongens $r = .22$. Na vergelijking, vonden we dat er een significant verschil is tussen meisjes en jongens in de mate dat de seksuele attitudes de leeftijd van de eerste genitale ervaring voorspelden ($z = 2.77, p < .01$). Bij meisjes voorspelden meer permissieve attitudes een vroegere onset van de genitale ervaring, bij jongens een iets latere

onset (hoewel dit verband niet significant was door de kleine steekproef). De andere correlaties verschilden niet tussen jongens en meisjes (z tussen .51 en .77, *ns*).

Discussie

Samenvatting van de Onderzoeksresultaten. De huidige seksualisering van de maatschappij, waarbij seks alom tegenwoordig is in de media, doet vragen rijzen over welke invloed de media heeft op de seksuele attitudes en het gedrag van adolescenten. In deze studie wilden we nagaan of blootstelling aan seksueel getinte media via internet of televisie een invloed heeft op de seksuele carrière van Vlaamse jongeren. Hierbij gaan we na of dit verband verloopt via de invloed die sexy media heeft op de seksuele attitudes van de jongere. Daarnaast bekijken we of de sterkte van de verbanden gemodereerd worden door de mate waarin deze jongeren warmte en strikte controle van hun ouders ervaren in hun opvoeding. Tot slot wouden we ook weten of er verschillen zijn in de sterkte van deze verbanden al naargelang het geslacht van de jongere. Hierbij maakten we gebruik van een longitudinale studie, bestaande uit twee meetmomenten met een interval van één jaar. Figuur 15 bevat een schematische samenvatting van de bevestigde hypothesen.

Figuur 19. Schematische weergave van de hypothesen die in deze studie bevestigd werden.

Verband tussen blootstelling aan sexy media en de seksuele attitudes. Uit voorgaand onderzoek blijkt dat kijken naar porno gerelateerd is aan meer recreatieve attitudes ten aanzien van seks (Braun-Courville & Rojas, 2009; Peter & Valkenburg, 2006; Siu-ming To et al., 2012; Ward & Friedman, 2006; Wingwood et al., 2001). Ook dit onderzoek vindt eenzelfde verband terug tussen de intentionele en niet-intentionele blootstelling aan sexy media en de ontwikkeling van meer permissieve gedachten over seks. Zo lijkt het voornamelijk samen

te gaan met een sterker libido. Aan de hand van een cross-lagged analyse vonden we echter geen evidentie dat meer permissieve attitudes ten aanzien van seks er ook voor zorgt dat de jongere zich meer gaat blootstellen aan seksueel getinte media. Hierbij is het belangrijk om het in het achterhoofd te houden dat seksuele nieuwsgierigheid een normaal aspect is van de seksuele ontwikkeling, het is dus niet vreemd dat jongeren, ongeacht hun seksuele attitudes, op zoek gaan via de media naar informatie over seks en porno (Braun-Courville & Rojas, 2009).

Verband tussen blootstelling en seksuele ervaring. Daarnaast vonden we dat een meer frequente blootstelling aan sexy media, bijdraagt tot meer ervaring met genitale en niet-genitale seks één jaar later. We vonden ook dat meer frequente blootstelling een jongere leeftijd voorspelt waarop men voor het eerst ervaring had met genitale vormen van seks zoals bijvoorbeeld het strelen van de genitaliën. Deze bevinding ligt in lijn met een voorgaande studie van Collins et al. (2004) en Martino et al. (2005), waaruit bleek dat blootstelling aan seksuele inhoud op internet de initiatie van geslachtsgemeenschap vervroegt. Blootstelling had echter geen invloed op de leeftijd waarop men voor het eerst ervaring had met niet-genitale seks. In de omgekeerde richting vonden we dat enkel meer niet-genitale ervaring leidt tot meer frequente blootstelling aan porno en ander seksueel getint materiaal in de media. De resultaten lijken eerder aan te sluiten bij het Media Practice model (Brown, Steele & Walsh-Childers, 2002) en niet bij de sociale leertheorie (Bandura, 1971). Dit toont namelijk aan dat ,zoals het Media Practice Model voorschrijft, individuele karakteristieken van de adolescent en diens omgeving een invloed heeft op de mate waarin de media hun gedrag en attitudes beïnvloedt.

Verband tussen permissieve attitudes en seksuele ervaring. Als we bekeken welke invloed permissieve seksuele attitudes hebben op de seksuele ervaring van jongeren, dan vonden we dat meer permissieve attitudes ten aanzien van seks bijdroegen tot meer genitale en niet-genitale seksuele ervaring. Dit verband werd ook in de omgekeerde richting teruggevonden voor niet-genitale seksuele ervaring. Daarnaast vonden we een partieel mediatie-effect, dat er op wijst dat de invloed van sexy media op de seksuele carrière van jongeren verloopt via de invloed op de seksuele attitudes van de jongere. In de literatuur die naar aanleiding van deze studie werd doorgenomen werd nooit eerder dit mediatie-effect longitudinaal getoetst.

Invloed van opvoeding. De bevindingen uit onze huidige studie met betrekking tot de invloed van opvoeding op de seksuele attitudes en gedragingen, lijkt haast alle voorgaande studies met dit onderwerp tegen te spreken. Zo vonden we dat meer ouderlijke warmte en strikte controle er niet voor zorgt dat jongeren minder seksuele ervaring zullen hebben in de toekomst. Deze bevinding lijkt overeen te stemmen met een studie van Stattin en Kerr (2000), die stelt dat controlerend optreden als ouder ten aanzien van adolescenten over het algemeen niet de meest productieve strategie is om hun gedrag in positieve zin te gaan beïnvloeden. We vonden echter

wel evidentie dat het opvoedgedrag van ouders positief evolueert, naarmate hun kinderen meer ervaring hebben met genitale seks. Zo wordt de relatie met de ouders als warmer ervaren en lijken ouders in mindere mate controle toe te passen. Dus Vlaamse jongeren met meer seksuele ervaring, rapporteren één jaar later meer warmte in de relatie met hun ouders, dan jongeren met minder ervaring. Dit zou eventueel verklaard kunnen worden doordat de seksuele ontwikkeling van de jongere, de open dialoog met de ouders bevordert, waardoor de relatie met de ouders als warmer wordt ervaren. Dit roept meteen de bedenking op of jongeren zelf hun ouders vertellen over hun seksuele ervaring, of dat de warmere relatie eerder te wijten is aan andere factoren die samengaan met meer ervaring zoals bijvoorbeeld maturiteit. Anderzijds zien we dat Vlaamse jongeren met meer seksuele ervaring, minder strikte controle van de ouders rapporteren één jaar later. In de wetenschappelijke literatuur vonden we slechts één Schotse studie die tot een gelijkaardige conclusie kwam, namelijk dat seksuele ervaring leidt tot minder strikte controle en monitoring in de opvoeding (Wight et al., 2006). Een mogelijke verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat de strikte controle afneemt omdat seksuele ontwikkeling van de jongere ook gepaard gaat met de ontwikkeling van meer maturiteit. Ouders leren hun kinderen meer los te laten en gunnen hen ook meer autonomie, een daling in de ouderlijke controle is hier een logisch gevolg van. Het is opmerkelijk dat de resultaten van deze studie lijnrecht lijken in te gaan tegen de bevindingen van vele voorgaande studies. Bijvoorbeeld in de studie van Ream en Savin-Williams (2005) waarin ook bidirectionele cross-lagged modellen werden getoetst, vond men een bidirectioneel verband dat stelt dat de eerste seksuele ervaringen zowel voorafgegaan als gevolgd worden door een minder warme band met de ouders. Een mogelijke verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat de studie van Ream en Savin-Williams (2005) ten eerste een veel grotere steekproef omvatte (N = 10407), daarnaast betrof het een Amerikaanse studie waarvan zo'n 60% van de participanten protestant waren. Uit voorgaande studies weten we dat religie een invloed heeft op de seksuele attitudes en gedrag (Rostosky, Regnerus, & Wright, 2003) en dat Amerikanen vaker meer conservatieve houdingen hebben ten aanzien van seks. Deze grote verschillen in de kenmerken van de onderzoekspopulaties kan een verklaring zijn voor de tegenovergestelde resultaten. Deze bevindingen kunnen ons mogelijk veel bijbrengen over hoe ouders in Vlaanderen, of breder nog Europa, in vergelijking met Amerikaanse ouders omgaan met de seksuele ontwikkeling van hun kinderen.

In toekomstig onderzoek zou men ook kunnen nagaan of gezinnen met een warmer gezinsklimaat ook toleranter en meer open zijn naar seksualiteit toe en of dit een invloed heeft op het seksueel gedrag van hun adolescente kinderen.

Moderatie door opvoeding. Daarnaast hebben we ook onderzocht in hoeverre opvoeding de sterkte van bepaalde verbanden beïnvloedt. Zo vonden we eerder dat blootstelling aan sexy media bijdraagt tot meer permissieve seksuele attitudes. Maar de sterkte van dit verband varieert naargelang de ouders veel of weinig ouderlijk warmte en controle hanteren. Zo blijkt dat als jongeren zeer weinig ouderlijke warmte ervaren, dat seksuele informatie opzoeken op het internet nog sterker bijdraagt tot meer permissieve attitudes. Warmte lijkt dus een buffer te vormen voor de invloed die sexy media kan hebben op de seksuele attitudes. Daarnaast vonden we hetzelfde effect voor jongeren die erg veel strikte controle in de opvoeding ervoeren. Een mogelijk verklaring voor dit fenomeen zou kunnen zijn dat jongeren door het gebrek aan warmte en een teveel aan controle door de ouders, net tegen de ouders en hun opvattingen gaan rebelleren. Als we het modererende effect van opvoeding op het verband tussen blootstelling aan seksueel getint materiaal en de seksuele ervaring bekijken, dan zien we dat strikte controle door de ouders geen invloed heeft op de mate waarin blootstelling aan sexy media de seksuele ervaring voorspelt. Zo zien we dat jongeren die weinig warmte in de opvoeding ervaren, dat bij hen het online communiceren met vreemden over seks een sterkere invloed had op de permissiviteit van hun seksuele attitudes. Een mogelijkheid hierbij zou zijn dat jongeren door een gebrekkige dialoog met de eigen ouders, zij hun seksuele attitudes eerder gaan spiegelen aan die van vreemden die ze op het internet ontmoeten. Dit verband viel trouwens ook weg bij jongeren die wel een warme relatie hadden met hun ouders. Ouderlijke warmte blijkt ook hier een buffer-effect te vertonen. We bemerken daarnaast bij jongeren die veel ouderlijke warmte ervaren dat de mate waarin men het internet hanteert als infobron voor seks, een aspect van blootstelling, in sterke mate bijdraagt tot meer genitale seksuele ervaring. Dit verband is nog steeds aanwezig maar in mindere mate bij jongeren die weinig warmte ervaren. Verder onderzoek naar de invloed van een warm thuis klimaat op de seksuele attitudes en blootstelling lijkt me aangewezen om een verklaring te vinden voor dit moderatie-effect. Samenvattend kunnen we wel stellen dat warmte in de opvoeding in de meeste gevallen de uitlokkende invloed van sexy media buffert. Deze bevindingen bevestigen op hun beurt ook het Media Practice Model, aangezien opvoeding en voornamelijk dan ouderlijke warmte de invloed van sexy media op het seksueel gedrag en attitudes beïnvloedt (Brown, Steele & Walsh-Childers, 2002). Opvoeding lijkt ook een modererend effect te hebben op de invloed die permissieve seksuele attitudes hebben op de sequens waarin de verschillende stappen in de seksuele carrière zich voordoen. Zo zien we bij jongeren die veel ouderlijke warmte ervaren, dat meer permissieve seksuele attitudes leiden tot een meer niet-lineair verloop van de seksuele carrière. Bij lage ouderlijke warmte, voorspellen meer permissieve attitudes net een meer lineair verloop van de seksuele ontwikkeling. Een mogelijke verklaring voor deze opvallende bevinding zou

kunnen zijn dat warmere gezinnen toleranter zijn ten aanzien van seks, waardoor meer permissieve seksuele attitudes ook sneller in acties kunnen worden omgezet. Tot slot werd ook de modererende invloed van opvoeding bekeken op de relatie tussen de permissiviteit van de seksuele attitudes en de timing van de eerste genitale ervaring. We zien dat bij jongeren die weinig strikte controle door de ouders ervaren, dat meer permissieve seksuele attitudes een vroegere timing van de eerste genitale ervaring voorspellen. Als men daarentegen erg veel strikte controle ervaart, dan zien we dat meer permissieve attitudes in beperkte mate een latere timing van de eerste genitale ervaring voorspelt. Dit laatste wijst er op dat strikte opvoeding er enigszins voor kan zorgen dat jongen minder snel genitale seksuele ervaringen opdoen, bij niet-genitale seks werd dit verband echter niet teruggevonden.

Geslachtsverschillen. In voorgaande studies werden heel vaak verschillen gevonden tussen jongens en meisjes wat betreft de seksuele carrière. Zo hebben jongens eerder ervaring met niet-genitale seks, maar lijken meisjes hen bij te benen en hebben zij eerder ervaring met geslachtsgemeenschap (de Graaf, Beyers et al. 2012). Ook in deze studie werd de invloed van het geslacht bestudeerd. Zo werd getoetst of het geslacht een moderator is van het verband tussen blootstelling aan sexy media en de seksuele attitudes enerzijds en het verband tussen seksuele attitudes en de seksuele carrière anderzijds. Er werd echter tegen de verwachtingen in quasi geen significante verschillen gevonden tussen jongen en meisjes voor beide verbanden. Enkel het verband tussen permissieve attitudes en de leeftijd van de eerste genitale ervaring verschilde tussen jongens en meisjes. In tegenstelling tot vele andere studies, vinden wij quasi geen moderatie door geslacht (de Graaf et al., 2005; de Graaf, Beyers et al., 2012; de Graaf, Kruijer et al., 2012; de Graaf & Vanwesenbeeck, 2006; Moore en Rosenthal 1993). Een mogelijke verklaring voor deze tegenovergestelde bevindingen, zouden we kunnen wijten aan een relatief kleine sample. Een mogelijk alternatieve verklaring is dat jongens en meisjes een zelfde seksuele ontwikkeling doormaken, maar aan een verschillend tempo. Er zijn dus wel verschillen tussen jongens qua timing, ervaring en sequens, maar er is geen verschil in de invloed van attitudes of media.

Sterktes en Tekortkomingen

Elke wetenschappelijke studie kent limitaties en sterktes, zo ook deze studie. Een eerste belangrijke sterkte is het gebruik van een prospectief longitudinale onderzoeksopzet. Dit stelt ons in staat om de richting en causaliteit van verbanden te gaan toetsen. Het prospectieve aspect maakt dat we het seksuele gedrag bij jongeren konden bevragen vanaf de leeftijd waarop gemiddeld gezien de seksuele carrière start. Hierdoor konden we over een periode van één jaar, haast live de evolutie van de seksuele carrière van de jongeren opvolgen. Aangezien in het

verleden er slechts een handvol studies zijn gepubliceerd, waarbij men de media-invloed op het seksuele gedrag en denken van jongeren longitudinaal onderzocht, vormt onze studie een waardevolle aanvulling.

Een tweede sterkte van dit onderzoek is het gegeven dat wij in tegenstelling tot vele voorgaande onderzoeken rond seksualiteit bij jongeren, niet enkel geïnteresseerd waren in de leeftijd van de eerste geslachtsgemeenschap maar ook in de timing en het verloop van de gehele seksuele carrière gaande van zoenen tot geslachtsgemeenschap. Hierdoor krijgen we een beter zicht op de individuele seksuele ontwikkelingstrajecten die jongeren kunnen doorlopen en kan men in toekomstig studies onderzoek doen naar de mogelijke risico's die samengaan met bepaalde trajecten. Eerder onderzoek toonde aan dat kijken naar porno naast meer recreatieve attitudes gerelateerd is aan het meer ondernemen van seksueel risicovol gedrag zoals seks met diverse partners en zonder voorbehoedsmiddelen (Braun- Courville & Rojas, 2009).

Ook op vlak van data-analyse heeft deze studie sterktes, zo hielden we bij de diverse analyses rekening met controlevariabelen, waaronder geslacht, leeftijd en het al dan niet hebben van een relatie. Hierdoor konden we alternatieve verklaringen voor de gevonden verbanden zoveel mogelijk uitsluiten en werden onze conclusies kracht bijgezet.

Bij het bevragen van de blootstelling aan seksueel getinte media via het internet en televisie, hadden we aandacht voor zowel intentionele als niet-intentionele blootstelling. Dit is belangrijk omdat we vanuit de media, gewenst of niet, gebombardeerd worden met seksuele prikkels. we kunnen er niet omheen, seks is overal. Daarom is het belangrijk om ook de invloed van niet-intentionele blootstelling in het onderzoek op te nemen. Een limitatie met betrekking tot de afname van de vragenlijsten, is dat deze enkel bij de jongeren werd afgenomen en niet bij de ouders. Hierdoor kan dus een discrepantie bestaan tussen hoe de adolescenten bijvoorbeeld hun opvoeding percipiëren en hoe de ouders dit zouden rapporteren. Anderzijds is het ook een sterkte dat we de jongeren aan het woord laten over een thema zo persoonlijk als seksualiteit.

Tot slot, was ongeacht onze inspanningen, er een grote uitval van participanten tussen de twee meetmomenten. Op T1 was $N= 419$ en op T2 was $N= 100$ (23.9% retentie). Hierdoor hebben we voor de longitudinale onderzoeksvragen slechts een beperkte steekproefgrootte.

Implicaties

De media waaronder internet en televisie spelen een onmiskenbare rol in het dagelijkse leven van adolescenten. Ze vormen voor jongeren een belangrijke bron aan seksuele kennis en prikkels. In deze studie werd evidentie gevonden dat blootstelling aan sexy media wel degelijk bijdraagt tot meer permissiviteit ten aanzien van seks en meer seksuele ervaring, het zorgt er echter niet voor dat jongeren ook sneller hun seksuele carrière starten zoals wel eens vaker in de

media en de volksmond wordt geopperd. Gezien deze invloed van media op de seksuele attitudes en de seksuele ervaring van jongeren, lijkt een aangepast vorm van seksuele voorlichting met aandacht voor media-opvoeding geen overbodige luxe. Het mag niet als doel hebben jongeren te weerhouden van seksuele exploratie, ook niet online, want dit maakt deel uit van een gezonde seksuele ontwikkeling, maar wel hen kritisch te laten reflecteren over wat de media hen aan seksueel materiaal voorschotelt. Een open dialoog tussen jongeren en opvoedingsfiguren (bv. ouders) kan bijdragen tot een bewuster omgaan met onze geseksualiseerde media. Idealiter zou men deze voorlichting moeten implementeren nog voor de seksuele carrière van start gaat.

Daarnaast is het ook belangrijk ouders te informeren dat seksuele exploratie eigen is aan de normale ontwikkeling van jongeren en dat het geen goed idee is om als ouders te controleren en te strikt op te treden op een persoonlijk domein, zoals seksualiteit. Uit deze studie bleek dat te grote bemoeienissen van ouders op dit vlak zouden kunnen leiden tot een soort rebels verzet. Een betere manier om hier mee om te gaan is in een open en eerlijke dialoog te treden en jongeren te ondersteunen en op te vangen in deze spannende ontdekkingsstocht.

Een laatste suggestie zou kunnen zijn dat de media een meer educatieve rol zouden kunnen innemen door meer variatie in mediabeelden te laten zien en door betrouwbare informatie met betrekking tot seksualiteit te verstrekken. Maar laat ons eerlijk zijn, 'sex sells', correct of realistisch weergegeven of niet, en de media maken hier uitgebreid gebruik van.

Conclusie

De manifeste aanwezigheid van geseksualiseerde media en de invloed ervan op het seksuele gedrag en attitudes van jongeren werd in deze studie aangetoond. Er is echter geen reden tot paniek. Adolescenten zijn van nature seksuele wezens en het grootste deel van hen maakt een gezonde seksuele ontwikkeling door, ongeacht de dagelijkse blootstelling aan seksuele media.

Referenties

- Bandura, A. (1977). *Social Learning Theory*. General Learning Press.
- Baron, R. M., & Kenny, D. A. (1986). The moderator-mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology*, *51*, 1173-1182. doi: 10.1037/0022-3514.51.6.1173
- Bauwens, J., Pauwels, C., Lobet-Maris, C., Pouillet, Y., & Walrave, M. (2009). *Cyberteens, cyberrisks, cybertools: Tieners en ICT, risico's en opportuniteiten*. Gent: Academia Press. Online beschikbaar op http://www.belspo.be/belspo/fedra/TA/TA08cybe_2.pdf.
- Borawski, E. A., Ievers-Landis, C. E., Lovegreen, L. D., & Trapl, E. S. (2003). Parental monitoring, negotiated unsupervised time, and parental trust: The role of perceived parenting practices in adolescent health risk behaviors. *Journal of Adolescent Health*, *33*, 60-70. doi: 10.1016/S1054-139X(03)00100-9
- Braun-Courville, D. K., & Rojas, M. (2009). Exposure to sexually explicit websites and adolescent sexual attitudes and behaviors. *Journal of Adolescent Health*, *45*, 156-162. doi: 10.1016/j.jadohealth.2008.12.004.
- Brooks-Gunn, J., & Paikoff, R. L. (1993). Sex is a gamble, kissing is a game: Adolescent sexuality and health promotion. In S. G. Millstein, A. C. Petersen, & E. O. Nightingale (Eds.), *Promoting the health of adolescents: New directions for the twenty-first century* (pp. 180-208). New York: Oxford University.
- Brosius, H. B., Weaver, J. B., & Staab, J. F. (1993). Exploring the social and sexual "reality" of contemporary pornography. *Journal of Sex Research*, *30*, 161-170. doi: 10.1080/00224499309551697
- Brown, J. D., Steele, J. R., & Walsh-Childers, K. (2002). *Sexual teens, sexual media: Investigating media's influence on adolescent sexuality*. London: Lawrence Erlbaum.
- Brybaert, M. (2006). *Psychologie*. Gent: Academia Press.
- Chandra, A., Martino, S. C., Collins, R. L., Elliott, M. N., Berry, S. H., Kanouse, D. E., & Miu, A. (2008). Does watching sex on television predict teen pregnancy? Findings from a national longitudinal survey of youth. *Pediatrics*, *122*, 1047-1054. doi: 10.1542/peds.2007-3066
- Collins, R., Elliott, M., Berry, S., Kanouse, D., Kunkel, D., Hunter, S., & Miu, A. (2004). Watching sex on television predicts adolescent initiation of sexual behavior. *Pediatrics*, *114*, 280-289. doi: 10.1542/peds.2003-1065-L
- Cooper, A. (1998). Sexuality and the Internet: Surfing into the new millennium. *CyberPsychology & Behavior*, *1*, 181-187. doi: 10.1089/cpb.1998.1.187

- de Graaf, H. (2007). *De rol van ouders in de seksuele ontwikkeling. Een literatuurstudie*. Utrecht: Rutgers Nisso Groep.
- de Graaf, H., & Vanwesenbeeck, I. (2006). *Seks is een game. Gewenst en ongewenst seksueel gedrag van jongeren op internet*. Utrecht: Rutgers Nisso Groep.
- de Graaf, H., Beyers, W., & van Acker, J. (2012). De seksuele carrière van Nederlandse en Vlaamse jongeren. *Kind & Adolescent*, 33, 179-187. doi: 10.1007/s12453-012-0024-2
- de Graaf, H., Kruijer, H., Van Acker, J., & Meijer, S. (2012). *Seks onder je 25e: Seksuele gezondheid van jongeren in Nederland anno 2012*. Delft: Eburon.
- de Graaf, H., Meijer, S., Poelman, J., & Vanwesenbeeck, I. (2005). *Seks onder je 25e. Seksuele gezondheid van jongeren in Nederland anno 2005*. Utrecht: Rutgers Nisso Groep.
- de Graaf, H., Vanwesenbeeck, I., Meijer, S., Woertman, L., & Meeus, W. (2009). Sexual trajectories during adolescence: Relation to demographic characteristics and sexual risk. *Archives of Sexual Behavior*, 38, 276-282. doi: 10.1007/s10508-007-9281-1
- Delemarre-van de Waal, H. A., & Huisman, J. (2001). Puberteit en puberteitsstoornissen: biologische regulatie, psychologische ontwikkeling en behandeling. *Tijdschrift voor Kindergeneeskunde*, 3, 145-151. doi: 10.1007/BF03061347
- Eagly, A. H., & Chaiken, S. (1993). *The psychology of attitudes*. Fort Worth, TX: Harcourt, Brace, Jovanovich.
- Escobar-Chaves, S. L., Tortolero, S. R., Markham, C. M., Low, B. J., Eitel, P., & Thickstun, P. (2005). Impact of the media on adolescent sexual attitudes and behaviors. *Pediatrics*, 116, 303-326. doi: 10.1542/peds.2005-0355D
- Felten, H., Janssens, K., & Brants, L. (2009). *Seksualisering: "Je denkt dat het normaal is..." Onderzoek naar de beleving van jongeren*. Utrecht: Movisie.
- Gerbner, G., Gross, L., Morgan, M., & Signorielli, N. (1986). *Living with television: The dynamics of the cultivation process*. In J. Bryant & D. Zillman (Eds.), *Perspectives on media effects* (pp. 17-40). New York: Hillsdale.
- Guilamo-Ramos, V., Jaccard, J., & Dittus, P. (2010). *Parental monitoring of adolescents: Current perspectives for researchers and practitioners*. New York: Columbia University Press.
- Hagestad, G. (1996). On-time, off-time, out of time? Reflections on continuity and discontinuity from an illness process. In V. Bengtson (Ed.), *Adulthood and aging: Research on continuities and discontinuities* (pp. 204-222). New York: Springer.
- Holmbeck, G. N. (1997). Toward terminological, conceptual, and statistical clarity in the study of mediators and moderators: Examples from the child-clinical and pediatric

- psychology literatures. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 65, 599-610. doi: 10.1037//0022-006X.65.4.599
- Hu, L., & Bentler, P. M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. *Structural Equation Modeling*, 6, 1–55. doi: 10.1080/10705519909540118
- Katz, D. (1960). The functional approach to the study of attitudes. *Public Opinion Quarterly*, 24, 163-204. doi: 10.1086/266945
- Katz, E. (1973). Uses and gratifications research. *Public Opinion Quarterly* 37, 509-523. doi:10.1086/268109
- Kunkel, D., Biely, E., Eyal, K., Cope-Farrar, K., Donnerstein, E., & Fandrich, R. (2003). *Sex on TV 3: A biennial report of the Kaiser Family Foundation*. Menlo Park, CA: Kaiser Family Foundation.
- Kunkel, D., Eyal, K., Finnerty, K., Biely, E., & Donnerstein, E. (2005). *Sex on TV 4: A Kaiser Family Foundation report*. Menlo Park, CA: Kaiser Family Foundation.
- Lammers, C., Ireland, M., Resnick, M., & Blum, R. (2000). Influences on adolescents' decision to postpone onset of sexual intercourse: A survival analysis of virginity among youths aged 13 to 18 years. *Journal of Adolescent Health*, 26, 42-48. doi: 10.1016/S1054-139X(99)00041-5
- Longmore, M. A., Manning, W. D., & Giordano, P. C. (2001). Preadolescent parenting strategies and teens' dating and sexual initiation: A longitudinal analysis. *Journal of Marriage and Family*, 63, 322-35. doi: 10.1111/j.1741-3737.2001.00322.x
- Martin, N. G., Eaves, L. J., Heath, A. C., Jardine, R., Feingoldt, L. M., & Eysenck, H. J. (1986). Transmission of social attitudes. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 83, 4364-4368. doi: 10.1073/pnas.83.12.4364
- Martino, S. C., Collins, R. L., Kanouse, D. E., Elliott, C., & Berry, S. (2005). Social cognitive processes mediating the relationship between exposure to television's sexual content and adolescents' sexual behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 89, 914-924. doi: 10.1037/0022-3514.89.6.914
- Miller, B. C., McCoy, J. K., Olson, T. D., & Wallace C. M. (1986). Parental discipline and control attempts in relation to adolescent sexual attitudes and behavior. *Journal of Marriage and the Family*, 48, 503-512. doi: 10.2307/352036
- Miller, B. C., Norton, M. C., & Fan, X. (1998). Pubertal development, parental communication, and sexual values in relation to adolescent sexual behaviors. *The Journal of Early Adolescence*, 18, 27–52. doi: 10.1177/0272431698018001002
- Moore, S., & Rosenthal, D. (1993). *Sexuality in adolescence*. London: Routledge.

- Muthén, L. K., & Muthén, B. O. (1998-2012). *Mplus User's Guide. Seventh Edition*. Los Angeles, CA: Muthén & Muthén.
- O'Sullivan, L. F., & Brooks-Gunn, J. (2005). The timing of changes in girls' sexual cognitions and behaviors in early adolescence: A prospective, cohort study. *Journal of Adolescent Health, 37*, 211. doi: 10.1016/j.jadohealth.2004.08.019
- O'Sullivan, L. F., Meyer-Bahlburg, H. F. L., & McKeague, I. W. (2006). The development of the sexual self-concept inventory for early adolescent girls. *Psychology of Women Quarterly, 30*, 139-149. doi: 10.1111/j.1471-6402.2006.00277.x
- Olson, J. M., Vernon, P. A., Harris, J. A., & Jang, K. L. (2001). The heritability of attitudes: A study of twins. *Journal of Personality and Social Psychology, 80*, 845-860. doi: 10.1037/0022-3514.80.6.845
- Palys, T. S. (1986). Testing the common wisdom: The social content of video pornography. *Canadian Psychology, 27*, 22-35. doi: 10.1037/h0079859
- Peter, J. & Valkenburg, P. (2006). Adolescents' exposure to sexually explicit material on the internet. *Communication Research, 33*, 178-204. doi: 10.1177/0093650205285369
- Peter, J. Valkenburg, P. (2008). Adolescents' Exposure to Sexually Explicit Internet Material, Sexual Uncertainty, and Attitudes Toward Uncommitted Sexual Exploration. Is There a Link? *Communication Research, 5*, 579-601. doi: 10.1177/0093650208321754
- Petersen, A. C., Leffert, N., & Graham, B. L. (1995). Adolescent development and the emergence of sexuality. *Suicide and Life-Threatening behaviour, 25*, 4-17. doi: 10.1111/j.1943-278X.1995.tb00485.x
- Preacher, K. J., & Leonardelli, G. J. (2001). *Calculation for the Sobel test: An interactive calculation tool for mediation tests*. Online beschikbaar op <http://http://quantpsy.org/sobel/sobel.htm>.
- Ream, G. L., & Savin-Williams, R. C. (2005). Reciprocal associations between adolescent sexual activity and quality of youth-parent interactions. *Journal of Family Psychology, 19*, 171-179. doi: 10.1037/0893-3200.19.2.171
- Reiss, I. L., & Miller, B. C. (1979). *Heterosexual permissiveness: A theoretical analysis*. In W. Burr, R. Hill, I. Nye, & I. L. Reis (Eds.), *Contemporary theories about the family* (pp. 57-100). New York: MacMillan.
- Rosenthal, D. A., & Smith, A. M. A. (1997). Adolescent sexual timetables. *Journal of Youth and Adolescence, 26*, 619-639. doi: 10.1023/A:1024538123804
- Rostosky, S., Regnerus, M., & Wright, M. L. C. (2003). Coital Debut: The Role of Religiosity and Sex Attitudes in the Add Health Survey. *Journal of Sex Research, 40*, 358-367.

- Rutgers Nisso Groep (2005). *Seks onder je 25e*. Online beschikbaar op <http://www.seksonderje25e.nl>.
- Rutgers Nisso Groep (2008). *Trends in seksualiteit in Nederland. Wat weten we anno 2008?* Geraadpleegd op 11 november 2008, op <http://www.rutgersnissogroep.nl>.
- Sensoa (2005). *Feiten en cijfers: Jongeren en seksualiteit*. Online beschikbaar op <http://www.sensoa.be>.
- Siu-ming To, S., Sek-yum Ngai, S., & Iu Kan, S. (2012). Direct and mediating effects of accessing sexually explicit online materials on Hong Kong adolescents' attitude, knowledge, and behavior relating to sex. *Children and Youth Services Review, 34*, 2156–2163. doi: 10.1016/j.chilyouth.2012.07.019
- Soenens, B., Beyers, W., Vansteenkiste, M., Sierens, E., Luyckx, K., & Goossens, L. (2004, July). Soenens, B., Beyers, W., Vansteenkiste, M., Sierens, E., Luyckx, K., & Goossens, L. (2004, July). *The 'gross anatomy' of parenting styles in adolescence: Three or four dimensions?* Paper presented at the 18th biennial meeting of the International Society for the Study of Behavioural Development (ISSBD), Ghent, Belgium.
- Slot, W., & van Aken, M. (2010). *Psychologie van de adolescentie: Basisboek*. Baarn: Thieme Meulenhoff.
- SPOTtime. (2008). *Tijdbestedingscijfers jeugd 2008*. Amstelveen: Stichting SPOT.
- Stattin, H. & Kerr, M. (2000). Parental monitoring: a reinterpretation. *Child development, 71*, 1072-1085. doi: 10.1111/1467-8624.00210
- Steele, J. R., & Brown, J. D. (1995). Adolescent room culture: Studying media in the context of everyday life. *Journal of Youth and Adolescence, 24*, 551-576. doi: 10.1007/BF01537056
- Stodghill, R. II. (1998). Where'd you learn that? *Time*, 52–59.
- Strasburger, V. C., & Wilson, B. J. (2002). *Children, adolescents, and the media*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Strasburger, V. C., Wilson, B. J., & Jordan, A. B. (2008). *Children, adolescents, and the media*. (2de druk). Thousand Oaks: Sage.
- Sutton, M. J., Brown, J. D., Wilson, K. M., & Klein, J. D. (2002). Shaking the tree of knowledge for forbidden fruit: Where adolescents learn about sexuality and contraception. In J. D. Brown, J. R. Steele, & K. Walsh-Childers (Eds.) *Sexual teen, sexual media* (pp.25-55). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Walrave, M., Lenaerts, S., & De Moor, S. (2008). *Cyberteens @ risk? Tieners verknocht aan internet, maar ook waakzaam voor risico's? Synthese survey, focusgroepen en brainstormsessies*. BELSPO – UA, p.74.

- Ward, M., & Friedman, K. (2006). Using TV as a guide: Associations between television viewing and adolescents' sexual attitudes and behavior. *Journal of Research on Adolescence, 16*, 133-156. doi: 10.1111/j.1532-7795.2006.00125.x
- Wight, D., Williamson, L.M., Henderson, M. (2006). Parental influences on young people's sexual behaviour: A longitudinal analysis. *Journal of Adolescence, 29*, 473-94. doi: 10.1016/j.adolescence.2005.08.007
- Wingood, G. M., DiClemente, R. J., Harrington, K., Davies, S., Hook, E. W., & Oh, M. K. (2001). Exposure to X-rated movies and adolescents' sexual and contraceptive-related attitudes and behaviors. *Pediatrics, 107*, 1116–1119. doi: 10.1542/peds.107.5.1116
- Wolak, J., Mitchell, K., & Finkelhor, D. (2007). Unwanted and wanted exposure to online pornography in a national sample of youth Internet users. *Pediatrics, 119*, 247–257. doi: 10.1542/peds.2006-1891
- Zabin, L. S., Hirsch, M. B., Smith, E. A., & Hardy, J. B. (1984). Adolescent sexual attitudes and behavior: Are they consistent? *Family Planning Perspectives, 16*, 181-185. doi: 10.2307/2134899

Bijlage

Bijlage 1. Vragenlijst Wave 2 “Let’s talk about sex, baby”

Let's talk about sex, baby!

Hallo,

Wij zijn Charlotte Vandenbussche en Tiffany Gribbe, studenten psychologie aan de Universiteit Gent. Voor ons scriptie doen we een onderzoek naar de seksuele ontwikkeling van jongeren. Dit willen we nagaan bij jongeren van het 2de tot en met het 6de middelbaar. Graag zouden we willen vragen om mee te werken aan ons onderzoek.

In deze bundel vind je eerst een aantal vragen die peilen naar achtergrondgegevens (leeftijd, geslacht, etc.). Daarna vind je in deze bundel een aantal vragenlijsten. Deze vragenlijsten gaan steeds over een bepaald onderwerp en het is van belang de instructies bovenaan de bladzijde telkens goed te lezen. Er worden in elke vragenlijst een aantal stellingen gegeven en het is aan jou om aan te duiden in welke mate je akkoord gaat met de stellingen. Daarvoor zal je een cijfer moeten omcirkelen.

Een voorbeeld: 'In het weekend slaap ik graag uit.' Jij duidt dan met een cijfer tussen 1 en 5 aan in welke mate je met deze stelling akkoord gaat (omcirkelen).

- 1 = helemaal niet akkoord
- 2 = niet akkoord
- 3 = soms akkoord, soms niet akkoord
- 4 = akkoord
- 5 = helemaal akkoord

Slaap je bijvoorbeeld heel graag uit in het weekend, omcirkel dan 5. Slaap je helemaal niet graag uit in het weekend, omcirkel dan 1. In de andere gevallen kies je iets tussen 1 en 5. Mocht je per ongeluk een fout antwoord hebben gegeven, zet er dan een duidelijk kruis door en omcirkel een ander antwoord.

Belangrijk is dat je **alle vragen beantwoordt** in de volgorde zoals aangegeven. De vragen moeten niet altijd op dezelfde manier beantwoord worden. Lees dus goed de instructies! Sommige vragen gaan over je ouders. Dan worden je ouders bedoeld waarbij je momenteel woont.

Vul de vragen eerlijk in. Enkel dan zijn je antwoorden bruikbaar. Ze worden volledig anoniem verwerkt: de antwoorden die je geeft worden enkel gebruikt voor het onderzoek, en worden dus niet doorgegeven aan anderen. Je leraren, de school, je ouders en de andere leerlingen komen dus niets te weten over jouw antwoorden op de vragen.

Om je antwoorden anoniem te verwerken, is het belangrijk dat je een correcte code hebt. Noteer dus je code (die ook op de brief staat) hieronder, en controleer of ze klopt: dus de laatste letter van je voornaam, de laatste letter van je achternaam, en daarachter je geboortedatum. Bijvoorbeeld: Pieter De Smet, geboren op 12/03/1995 wordt RT12031995.

CODE: .....

Succes!

ACHTERGRONDGEGEVENS

Vul volgende gegevens aan:

DATUM VAN VANDAAG: Dag ..... Maand ..... Jaar .....

GEBOORTEDATUM: Dag ..... Maand ..... Jaar .....

SCHOOL: .....

KLAS: .....

RICHTING: ASO/ TSO/ BSO (schrapp wat niet past)

GESLACHT: meisje / jongen (schrapp wat niet past)

Omcirkel het cijfer bij het antwoord dat voor jou geldt of het beste bij jou past (of vul aan):

1. Gezinsstructuur:
  - 1 Mijn ouders wonen samen
  - 2 Mijn ouders zijn gescheiden
  - 3 Eén van mijn ouders is overleden
  - 4 Andere, namelijk .....

2. Mijn moeder is:
  - 1 mijn echte moeder
  - 2 mijn stiefmoeder
  - 3 mijn pleegmoeder
  - 4 andere, namelijk.....

3. Mijn vader is:
  - 1 mijn echte vader
  - 2 mijn stiefvader
  - 3 mijn pleegvader
  - 4 ander, namelijk.....

Omcirkel het juiste antwoord, of vul aan:

4. Ik heb momenteel een romantische relatie: **ja / nee**

indien ja: - Deze relatie duurt reeds ..... maand(en).

- De leeftijd van mijn partner is ..... jaar.

indien nee: - Mijn laatste relatie is beëindigd ..... maand(en) geleden.

- De leeftijd van mijn partner was ..... jaar.

- Ik heb nog nooit een romantische relatie gehad: **ja / nee**

5. Mijn seksuele voorkeur

Duid aan met een kruisje op de onderstaande lijn aan in welke mate je seksuele voorkeur uitgaat naar je eigen of het andere geslacht. Meer naar links betekent een sterkere voorkeur voor je eigen geslacht, meer naar rechts een sterkere voorkeur voor het andere geslacht.

Mijn eigen geslacht _____ Het andere geslacht

of... O Ik weet het nog niet. (kruis aan als dit het geval is)

MIJN LICHAAM EN IK

De volgende vragen gaan over jouw lichamelijke ontwikkeling. Omcirkel het antwoord aan dat het meest voor jou van toepassing is.

Jongens:

	1 nog niet begonnen/ nog niet gebeurd	2 net begonnen/ net gebeurd	3 volop bezig/ pas voorbij	4 is voltooid/ al even geleden		
1. Mijn groeispuurt is			1	2	3	4
2. Mijn baardgroei is			1	2	3	4
3. Mijn stemverandering is			1	2	3	4
4. Mijn lichaamsbehandling is			1	2	3	4
5. Mijn eerste zaadlozing is			1	2	3	4

Meisjes:

	1 nog niet begonnen/ nog niet gebeurd	2 net begonnen/ net gebeurd	3 volop bezig/ pas voorbij	4 is voltooid/ al even geleden		
1. Mijn groeispuurt is			1	2	3	4
2. Mijn borstontwikkeling is			1	2	3	4
3. Mijn lichaamsverandering is (ontwikkeling van vrouwelijke vormen)			1	2	3	4
4. Mijn lichaamsbehandling is			1	2	3	4
5. Mijn eerste menstruatie			1	2	3	4

SEKSUEEL GEDRAG

De vragen die nu volgen, hebben betrekking op jouw seksuele gedrag.

In de kolom 'ERVARING' geef je aan of je al ervaring met dat gedrag (ja / neen).

In de kolom 'LEEFTIJD' vragen we je om de leeftijd te noteren waarop je eerste ervaring met dat seksuele gedrag was. Noteer tot op een half jaar nauwkeurig (vb. 15,5).

Omcirkel in de laatste kolom 'MET WIE' dit gedrag voor de eerste keer voorkwam. De cijfers in die kolom betekenen het volgende:

- 1 **Een toevallige persoon:** iemand die je toevallig ontmoet (bv. op een fuif) en waarmee je nadien waarschijnlijk geen contact meer zal hebben.
- 2 **Een vriend of vriendin:** iemand die je al een tijdje kent en waarmee je goed overeenkomt.
- 3 **Een lief:** iemand waarmee je al een tijd verkering hebt, maar waarvan je niet zeker weet of het zal blijven duren.
- 4 **Je partner:** iemand waarmee je al een tijd verkering hebt en waarmee je nog lang wil samen blijven.
- 5 **Iemand anders**

SEKSUEEL GEDRAG	Ervaring	Leeftijd Eerste Keer	Eerste keer Met Wie				
1. Kus op de mond	nee / ja	.....	1	2	3	4	5
2. Seksuele opwindning (fantaseren)	nee / ja	.....					
3. Masturberen (zelfbevrediging)	nee / ja	.....					
4. Tongkussen	nee / ja	.....	1	2	3	4	5
5. Voelen en strelen boven de kleren	nee / ja	.....	1	2	3	4	5
6. Voelen en strelen onder de kleren	nee / ja	.....	1	2	3	4	5
7. Betasten van elkaars geslachtsdelen	nee / ja	.....	1	2	3	4	5
8. Iemand aftrekken of afgetrokken worden	nee / ja	.....	1	2	3	4	5
9. Iemand vingeren of gevingerd worden	nee / ja	.....	1	2	3	4	5
10. Geslachtsgemeenschap hebben (seks)	nee / ja	.....	1	2	3	4	5
11. Iemand pijpen of gepijpt worden	nee / ja	.....	1	2	3	4	5
12. Iemand beffen of gebeft worden	nee / ja	.....	1	2	3	4	5
13. Anale seks	nee / ja	.....	1	2	3	4	5

WAT BEN IK VAN PLAN?

x	0	1	2	3
Weet ik niet	Nee, zeker niet	Nee, ik denk het niet	Ja, ik denk het wel	Ja, zeker weten

1. Zou je volgend schooljaar seks willen hebben? x   0   1   2   3

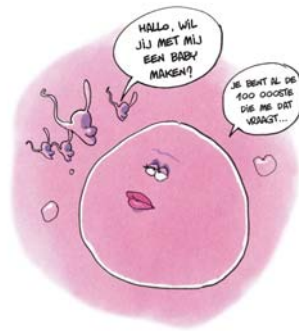
VEILIG VRIJEN

Bij de volgende vragen willen we graag meer weten over jouw seksuele ervaringen tot nu toe. Deze vragen gaan over seksueel overdraagbare aandoeningen (SOA, vb. syfillis of AIDS) en voorbehoedsmiddelen (vb. de pil, of het condoom).

0 Nooit	1 Zelden	2 Soms	3 Vaak	4 Altijd of bijna altijd	x Niet op mij van toepassing
------------	-------------	-----------	-----------	--------------------------------	---------------------------------------

Als ik seks heb, of als ik seks zou hebben,

Sv1S	1. gebruik ik een condoom om een SOA te voorkomen.	0	1	2	3	4	x
Sv2S	2. gebruik ik een voorbehoedsmiddel om zwangerschap te voorkomen.	0	1	2	3	4	x

IK EN SEKS

Bij de volgende vragen willen we graag weten hoe jij seks ervaart. Als je nog geen seksuele ervaring hebt (nee op alles op vorige pagina), vul je deze vragen niet in. Met 'seks' bedoelen we dus alles van intiem kussen tot geslachtsgemeenschap en meer.

0 Helemaal oneens	1 Mee oneens	2 Beetje mee oneens	3 Beetje mee eens	4 Mee eens	5 Helemaal mee eens
-------------------------	-----------------	---------------------------	-------------------------	---------------	---------------------------

Als ik seks heb met iemand...

Sa1S	1. kan ik bepalen wat er gebeurt.	0	1	2	3	4	5
Sa2S	2. kan ik mijn mening geven over wat er gebeurt.	0	1	2	3	4	5
Sa3S	3. voel ik controle en druk van de ander.	0	1	2	3	4	5
Sa4S	4. kan ik aangeven wat ik graag doe of zou willen doen op seksueel gebied.	0	1	2	3	4	5
Sa5S	5. kan ik aangeven wat ik niet wil doen op seksueel gebied.	0	1	2	3	4	5

HOE DENK IK OVER SEKS?

Bij de volgende vragen willen we graag weten hoe jij denkt over seks en bepaalde aspecten ervan. Probeer de vragen ook te beantwoorden als je nog geen seksuele ervaring hebt. Met 'seks' bedoelen we alles van intiem kussen tot geslachtsgemeenschap en meer.

		0	1	2	3	4	5
		Helemaal oneens	Mee oneens	Beetje mee oneens	Beetje mee eens	Mee eens	Helemaal mee eens
Sc1	1. Ik hou ervan over seks te praten met mijn vrienden.					0	1 2 3 4 5
Sc2	2. Soms kleed ik me sexy om de aandacht te krijgen van meisjes/jongens.					0	1 2 3 4 5
Sc3	3. Mocht ik met mijn vriend(in) alleen zijn op mijn kamer, zou ik hem/haar graag aanraken.					0	1 2 3 4 5
Sc4	4. Als ik iemand kus, dan word ik heel opgewonden.					0	1 2 3 4 5
Sc5	5. Als ik flirt met een jongen/meisje, wil ik hem/haar graag opwinden.					0	1 2 3 4 5
Sc6	6. Ik denk dat ik klaar ben om seks te hebben.					0	1 2 3 4 5
Sc7	7. Ik zou soms graag willen weten hoe verschillende vormen van seks voelen.					0	1 2 3 4 5
Sc8	8. Tieners zijn steeds nieuwsgierig naar hoe het voelt om voor de eerste keer seks te hebben.					0	1 2 3 4 5
Sc9	9. Ik denk soms na over met wie ik seks wil hebben.					0	1 2 3 4 5
Sc10	10. Als ik beslis om seks te hebben met iemand, dan is dit omdat ik het wil en niet omdat hij/zij dit echt wil.					0	1 2 3 4 5
Sc11	11. Seks is het beste met een persoon waarvan je houdt.					0	1 2 3 4 5
Sc12	12. Ik vind het belangrijk geen seks te hebben voor het huwelijk.					0	1 2 3 4 5
Sc13	13. Seks is een normaal onderdeel van tienerrelaties.					0	1 2 3 4 5
Sc14	14. Zelfs als ik lichamelijk volwassen ben, betekent dit niet dat ik klaar ben voor seks.					0	1 2 3 4 5
Sc15	15. Ik vind het oké dat jongeren van mijn leeftijd seks hebben.					0	1 2 3 4 5

WAAROM HEB IK SEKS?

Jongeren hebben seks om verschillende redenen. Welke redenen gelden voor jou? Probeer de vragen ook te beantwoorden als je nog geen seksuele ervaring hebt. Met 'seks' bedoelen we alles van intiem kussen tot geslachtsgemeenschap en meer.

0	1	2	3	4	5
Helemaal oneens	Mee oneens	Beetje mee oneens	Beetje mee eens	Mee eens	Helemaal mee eens

Ik heb seks of wil seks hebben...

MotA1S	1. Omdat ik het leuk vind.	0	1	2	3	4	5
MotI1S	2. Om me emotioneel dicht bij mijn lief/partner te voelen.	0	1	2	3	4	5
MotC1S	3. Omdat ik bang ben dat mijn lief/partner anders niet meer van me houdt.	0	1	2	3	4	5
MotA2S	4. Omdat ik me opgewonden voel.	0	1	2	3	4	5
MotI2S	5. Om zo mijn liefde voor mijn lief/partner te tonen.	0	1	2	3	4	5
MotC2S	6. Omdat anderen me zouden uitlachen als ik geen seks zou hebben.	0	1	2	3	4	5
MotA3S	7. Omdat ik het spannend vind.	0	1	2	3	4	5
MotI3	8. Omdat ik het belangrijk vind voor mijn relatie.	0	1	2	3	4	5
MotC3S	9. Omdat ik niet wil dat mijn lief/partner boos op me wordt.	0	1	2	3	4	5
MotA4	10. Omdat ik me dan sterk (machtig) voel in de relatie met mijn lief/partner.	0	1	2	3	4	5
MotI4	11. Omdat ik zo intens mijn gevoelens voor mijn lief/partner kan uitdrukken.	0	1	2	3	4	5
MotC4	12. Omdat ik zo mijn zelfvertrouwen kan opkrikken.	0	1	2	3	4	5
MotA5	13. Omdat seks een beetje plezier en avontuur aan mijn leven toevoegt.	0	1	2	3	4	5
MotI5	14. Omdat ik de toewijding aan mijn lief/partner belangrijk vind.	0	1	2	3	4	5
MotC5	15. Omdat het me helpt om mijn imago op te krikken.	0	1	2	3	4	5

SEKSUEEL ZELFVERTROUWEN

0	1	2	3	4	5
Helemaal niet waar	Niet waar	Beetje niet waar	Beetje waar	Waar	Helemaal waar

Wat seks betreft,...

1. verander ik vaak van overtuigingen.	1	2	3	4	5
2. ben ik niet zeker wat ik leuk vind en wat niet.	1	2	3	4	5
3. vraag ik me af wat ik werkelijk wil.	1	2	3	4	5
4. varieert mijn mening.	1	2	3	4	5
5. denk ik de ene dag zus en de andere keer zo.	1	2	3	4	5
6. is het moeilijk voor mij om een duidelijke mening te vormen.	1	2	3	4	5

MIJN OUDERS EN IK

De volgende uitspraken gaan over jouw ouders. Daarmee bedoelen we de ouders met wie je nu samenwoont.

0	1	2	3	4	5
Helemaal niet waar	Niet waar	Beetje niet waar	Beetje waar	Waar	Helemaal waar

OpvW1S	1. Mijn ouders aanvaarden me zoals ik ben.	0	1	2	3	4	5
OpvS1S	2. Mijn ouders willen dat ik doe wat zij zeggen, ook als ik het niet met hen eens ben.	0	1	2	3	4	5
OpvP1S	3. Mijn ouders veranderen van onderwerp als ik iets te zeggen heb.	0	1	2	3	4	5
OpvA1	4. Mijn ouders laten me mijn eigen plannen maken voor de dingen die ik doe.	0	1	2	3	4	5
OpvK1	5. Mijn ouders weten precies waar ik ben na schooltijd.	0	1	2	3	4	5
OpvW2S	6. Mijn ouders respecteren mijn gevoelens.	0	1	2	3	4	5
OpvS2S	7. Voor de meeste dingen moet ik mijn ouders toestemming vragen.	0	1	2	3	4	5
OpvP2S	8. Mijn ouders gedragen zich vaak alsof zij weten wat ik denk of voel.	0	1	2	3	4	5
OpvA2	9. Mijn ouders laten mij kiezen wat wij doen, telkens dat mogelijk is.	0	1	2	3	4	5
OpvK2	10. Mijn ouders weten wat ik doe in mijn vrije tijd.	0	1	2	3	4	5
OpvW3S	11. Mijn ouders helpen mij om mezelf beter te begrijpen.	0	1	2	3	4	5
OpvS3S	12. Mijn ouders worden boos als ik zeg dat ik het niet met hen eens ben.	0	1	2	3	4	5

	0	1	2	3	4	5
	Helemaal niet waar	Niet waar	Beetje niet waar	Beetje waar	Waar	Helemaal waar

OpvP3S	13.	Mijn ouders proberen altijd mijn gevoelens en gedachten te veranderen.	0	1	2	3	4	5
OpvA3	14.	Mijn ouders laten toe dingen voor mezelf te beslissen.	0	1	2	3	4	5
OpvK3	15.	Mijn ouders weten wie mijn vrienden zijn.	0	1	2	3	4	5
OpvW4S	16.	Ik krijg te weinig aandacht van mijn ouders.	0	1	2	3	4	5
OpvS4S	17.	Mijn ouders zijn niet erg streng.	0	1	2	3	4	5
OpvP4S	18.	Mijn ouders geven mij de schuld van de problemen in ons gezin.	0	1	2	3	4	5
OpvA4	19.	Mijn ouders hebben er vertrouwen in dat ik mijn eigen keuzes kan maken.	0	1	2	3	4	5
OpvK4	20.	Mijn ouders weten waar ik mijn zakgeld aan besteed.	0	1	2	3	4	5
OpvW5S	21.	Ik vertel mijn ouders over mijn problemen en zorgen.	0	1	2	3	4	5
OpvS5	22.	Mijn ouders maken zich zorgen dat ik dingen doe die hen niet bevallen.	0	1	2	3	4	5
OpvP5S	23.	Mijn ouders halen mijn oude fouten erbij, als ze kritiek op mij hebben.	0	1	2	3	4	5
OpvA5	24.	Mijn ouders laten toe dat ik mijn eigen vrienden kies.	0	1	2	3	4	5
OpvK5	25.	Mijn ouders weten precies hoeveel ik werk voor school.	0	1	2	3	4	5

HOE ZIE IK MEZELF

De onderstaande beschrijvingen hebben betrekking op jezelf. Lees ze aandachtig en beslis of je al dan niet akkoord gaat met deze uitspraak.

	1	2	3	4	5
	Helemaal niet waar	Eerder niet waar	Soms wel en soms niet waar	Eerder wel waar	Helemaal waar

Sds1	1.	Ik heb altijd het gevoel dat ik zelf kies welke dingen ik doe.	1	2	3	4	5
Sds2	2.	Soms schrik ik van mijn emoties, alsof ze niet echt de mijne zijn.	1	2	3	4	5
Sds3	3.	Ik heb het gevoel zelf te kiezen wat ik moet doen.	1	2	3	4	5
Sds4	4.	Ik heb het gevoel dat ik zelden mezelf ben (of kan zijn).	1	2	3	4	5
Sds5	5.	De dingen die ik doe, voer ik uit omdat ze me boeien.	1	2	3	4	5
Sds6	6.	Wanneer ik iets heb afgewerkt, heb ik vaak het gevoel dat ik het niet echt was die het gedaan heeft.	1	2	3	4	5
Sds7	7.	Ik voel me vrij om de dingen te doen die ik wil doen.	1	2	3	4	5
Sds8	8.	Ik voel me als een vreemde in mijn lichaam.	1	2	3	4	5
Sds9	9.	Ik voel me in het algemeen vrij om te doen wat ik zou willen doen.	1	2	3	4	5
Sds10	10.	Als ik in de spiegel kijk, heb ik soms het gevoel dat ik een vreemde zie.	1	2	3	4	5

INTERNET EN TELEVISIE

De volgende vragen gaan over het gebruik van internet en televisie.
Eerst een paar ja/nee vragen (omcirkel het juiste antwoord):

Int1	1. Heb jij een computer met internet op je eigen kamer?	Ja	Nee
Tv1	2. Heb jij een televisie op je eigen kamer?	Ja	Nee

Omcirkel bij de volgende vragen het juiste aantal (dagen, uren)

Int2	3. Op <u>hoeveel dagen per week</u> gebruik internet voor jezelf (dus niet voor school)?	<1	1	2	3	4	5	6	7
Int3	4. Op een dag dat je internet voor jezelf gebruikt (dus niet voor school), <u>hoeveel uur</u> besteed je dan meestal actief aan internetten (dus <u>per dag</u>)? Rond af op een uur.	<1	1	2	3	4	5	6	>6
Tv2	5. <u>Hoeveel uren per dag</u> kijk je televisie? Rond af op een uur.	<1	1	2	3	4	5	6	>6

En deze vragen beantwoord je als volgt:

0	1	2	3	4	5
Nooit	Minder dan 1x per jaar	Minder dan 1x per maand	1 tot 3 keer per maand	1 of 2 keer per week	3 keer per week of vaker

Hoe vaak gebruik jij het internet om...

Int5	1. informatie over seks op te zoeken?	0	1	2	3	4	5
Int6	2. advies te vragen over verliefdheid, verkering of seks?	0	1	2	3	4	5
Int7	3. sexy foto's te bekijken?	0	1	2	3	4	5
Int8	4. een pornowebsite te bekijken?	0	1	2	3	4	5

In hoeverre bent u in de voorbije 6 maanden al dan niet intentioneel geconfronteerd geweest met onderstaande seksuele inhoud op het internet en televisie. Met niet intentioneel wordt bedoeld dat u toevallig tijdens het surfen of zappen hieraan werd blootgesteld.

0	1	2	3	4	5
Nooit	1 tot 3 keer in 6 maanden	Minder dan 1 keer per maand	1 tot 3 keer per maand	1 tot 2keer per week	Bijna dagelijks

Int9	1. foto's of videobeelden van zichtbare genitaliën (penis, vagina)	0	1	2	3	4	5
Int10	2. foto's of videobeelden van mensen die seks hebben	0	1	2	3	4	5
Int11	3. foto's of videobeelden van schaars geklede personen	0	1	2	3	4	5

MIJN VRIENDEN

	0 Nooit	1 Zelden	2 Soms	3 Regelmatig	4 Vaak	5 Heel vaak				
Pp1S	1. Mijn vriend(inn)en kunnen me zowat tot alles overhalen.				0	1	2	3	4	5
Pp2S	2. Ik geef gemakkelijk toe aan de groepsdruk van mijn vriend(inn)en.				0	1	2	3	4	5
Pp3S	3. Als een groepje mensen me vraagt om iets te doen, vind ik het moeilijk om 'nee' te zeggen.				0	1	2	3	4	5
Pp5S	4. Ik heb gevaarlijke of domme dingen gedaan omdat anderen me uitdaagden.				0	1	2	3	4	5
Pp6S	5. Ik voel me onder druk gezet om dingen te doen die ik normaal niet zou doen.				0	1	2	3	4	5
Pp8S	6. Ik voel me onder druk gezet om seks te hebben, omdat veel jongeren van mijn leeftijd al seks hebben.				0	1	2	3	4	5

MIJN PERSOONLIJKHEID

Duidt aan in welke mate volgende eigenschappen jou goed beschrijven.

	1 Helemaal niet	2 Niet	3 Meer niet dan wel	4 Deels niet, deels wel	5 Meer wel dan niet	6 Wel	7 Helemaal wel				
BFe1S	1. Terughoudend (eerst afwachten voor je iets doet)				1	2	3	4	5	6	7
BFe3S	2. Gesloten (niet graag iets over jezelf delen met anderen)				1	2	3	4	5	6	7
BFe4S	3. Spraakzaam (veel praat)				1	2	3	4	5	6	7
BFe5S	4. Schuchter (verlegen)				1	2	3	4	5	6	7
BFe6S	5. Teruggetrokken (alleen)				1	2	3	4	5	6	7
BFa6S	6. Sympathiek (aardig en vriendelijk)				1	2	3	4	5	6	7
BFs6S	7. Nerveus (bang, angstig)				1	2	3	4	5	6	7

WAT VIND IK VAN MEZELF?

	0 Helemaal niet waar	1 Beetje niet waar	2 Soms waar en soms niet waar	3 Beetje wel waar	4 Helemaal waar				
	1. Ik ben vaak teleurgesteld in mezelf.				0	1	2	3	4
	2. Ik ben ontevreden over de manier waarop ik leef.				0	1	2	3	4
	3. Ik ben best tevreden met mezelf.				0	1	2	3	4
	4. Ik zou liever iemand anders zijn.				0	1	2	3	4
	5. Ik ben best tevreden met hoe ik ben.				0	1	2	3	4

RELATIE MET OUDERS

De volgende vragen gaan opnieuw over je ouders. Duid aan op een schaal van 1 tot 7 in welke mate je ermee akkoord gaat. Probeer jezelf je ouders met wie je samenwoont zo goed mogelijk voor te stellen bij het invullen van deze vragenlijst.

	1	2	3	4	5	6	7
	Helemaal niet akkoord	Niet akkoord	Eerder niet akkoord	Wel / niet akkoord	Eerder wel akkoord	Akkoord	Helemaal akkoord
1. Het helpt om met mijn ouders te praten als ik me slecht voel.	1	2	3	4	5	6	7
2. Ik heb veel bevestiging nodig, dat ik graag gezien wordt door mijn ouders.	1	2	3	4	5	6	7
3. Ik wil een hechte band met mijn ouders krijgen, maar ik trek mij altijd terug.	1	2	3	4	5	6	7
4. Ik vind dat mijn ouders niet zo innig met mij omgaan als ik zou willen.	1	2	3	4	5	6	7
5. Ik doe voor veel dingen beroep op mijn ouders, bijvoorbeeld voor troost en geruststelling.	1	2	3	4	5	6	7
6. Mijn verlangen om een zeer hechte band te hebben, schrikt mijn ouders soms af.	1	2	3	4	5	6	7
7. Ik probeer te vermijden om een te hechte band met mijn ouders te krijgen.	1	2	3	4	5	6	7
8. Meestal bespreek ik mijn problemen en zorgen met mijn ouders.	1	2	3	4	5	6	7
9. Ik pieker zelden over verlaten worden.	1	2	3	4	5	6	7
10. Het frustreert me als mijn ouders er niet zijn, wanneer ik hen nodig heb.	1	2	3	4	5	6	7
11. Ik word zenuwachtig als mijn ouders te innig met mij omgaan.	1	2	3	4	5	6	7
12. Ik maak me zorgen dat mijn ouders niet evenveel om mij geven als ik om hen geef.	1	2	3	4	5	6	7

RELATIE MET PARTNER

De volgende vragen gaan over je lief of je partner. Duid aan op een schaal van 1 tot 7 in welke mate je ermee akkoord gaat. Probeer jezelf je lief of partner zo goed mogelijk voor te stellen. Indien je nu geen lief of partner hebt dan vul je de vragen in over jouw laatste lief of partner. Indien je nog nooit een lief of partner hebt gehad, dan vul je deze vragen niet in.

1	2	3	4	5	6	7
Helemaal niet akkoord	Niet akkoord	Eerder niet akkoord	Wel / niet akkoord	Eerder wel akkoord	Akkoord	Helemaal akkoord

1. Het helpt om met mijn lief/partner te praten als ik me slecht voel.	1	2	3	4	5	6	7
2. Ik heb veel bevestiging nodig, dat ik graag gezien wordt door mijn lief/partner.	1	2	3	4	5	6	7
3. Ik wil een hechte band met mijn lief/partner krijgen, maar ik trek mij altijd terug.	1	2	3	4	5	6	7
4. Ik vind dat mijn lief/partner niet zo innig met mij omgaat als ik zou willen.	1	2	3	4	5	6	7
5. Ik doe voor veel dingen beroep op mijn lief/partner, bijvoorbeeld voor troost en geruststelling.	1	2	3	4	5	6	7
6. Mijn verlangen om een zeer hechte band te hebben, schrikt mijn lief/partner soms af.	1	2	3	4	5	6	7
7. Ik probeer te vermijden om een te hechte band met mijn lief/partner te krijgen.	1	2	3	4	5	6	7
8. Meestal bespreek ik mijn problemen en zorgen met mijn lief/partner.	1	2	3	4	5	6	7
9. Ik pieker zelden over verlaten worden.	1	2	3	4	5	6	7
10. Het frustreert me als mijn lief/partner er niet is, wanneer ik hem/haar nodig heb.	1	2	3	4	5	6	7
11. Ik word zenuwachtig als mijn lief/partner te innig met mij omgaat.	1	2	3	4	5	6	7
12. Ik maak me zorgen dat mijn lief/partner niet evenveel om mij geeft als ik om hem/haar geef.	1	2	3	4	5	6	7

DIT IS HET EINDE VAN DE VRAGENLIJST. CONTROLEER NOG EVEN OF JE GEEN ENKELE PAGINA HEBT OVERGESLAGEN. BIJKOMENDE INFORMATIE OF OPMERKINGEN KAN JE HIER NOG KWIJT.

.....

.....

.....

.....

.....

Ik dank je nogmaals van harte voor je bereidwillige medewerking!